

Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma

A Research on Relationship between Income Level and Social Exclusion

Soner Karataşoğlu

Tokat Vali Yardımcısı
Deputy Governor of Tokat City
sonerkaratasoglu@gmail.com

Emel İslamođlu

Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Sakarya University Faculty of Political Sciences
Labour Economics and Industrial Relations Department
emelc@sakarya.edu.tr

Ocak 2016, Cilt 7, Sayı 1, Sayfa: 12-41
January 2016, Volume 7, Number 1, Page: 12-41

P-ISSN: 2146-0000
E-ISSN: 2146-7854

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL
İsmail AKBIYIK
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Doç. Dr. Erdem CAM

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ / ENGLISH EDITOR
Bekir SERT

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES
ECONLIT - USA
CABELL'S DIRECTORIES - USA
ASOS İNDEKS - TR
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA
DOAJ - SE

YAYIN TÜRÜ / TYPE of PUBLICATION
PERIODICAL - ULUSLARARASI SÜRELİ YAYIN
YAYIN ARALIĞI / FREQUENCY of PUBLICATION
6 AYLIK - TWICE A YEAR
DİLİ / LANGUAGE
TÜRKÇE ve İNGİLİZCE - *TURKISH and ENGLISH*

PRINT ISSN
2146 - 0000
E - ISSN
2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Dr. Serhat AYRIM - ÇSGB
Dr. Siddık TOPALOĞLU - ÇSGB
Dr. Havva Nurdan Rana GÜVEN - ÇSGB
Nurcan ÖNDER - ÇSGB
Ahmet ÇETİN - ÇSGB
Doç. Dr. Erdem CAM - ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ *Bangor University - UK*
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ *University of Essex - UK*
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR *University of Maine - USA*
Prof. Dr. Tayo FASHOYIN *Cornell University - USA*
Prof. Dr. Paul Leonard GALLINA *Université Bishop's University - CA*
Prof. Dr. Douglas L. KRUSE *Rutgers, The State University of New Jersey - USA*
Prof. Dr. Özey MEHMET *University of Carleton - CA*
Prof. Dr. Theo NICHOLS *University of Cardiff - UK*
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN *Brunel University - UK*
Prof. Dr. Yıldırım YILDIRIM *The University of New York - USA*
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH *University of York - UK*
Doç. Dr. Alper KARA *University of Loughborough - UK*
Dr. Sürhan ÇAM *University of Cardiff - UK*

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR *Türkiye Bilimler Akademisi*
Prof. Dr. Yusuf ALPER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Cihangir AKIN *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet BARCA *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Prof. Dr. Eyüp BEDİR *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Vedat BİLGİN *Türkiye Büyük Millet Meclisi*
Prof. Dr. Toker DERELİ *Işık Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ *İstanbul Şehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Aşkın KESER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Tamer KOÇEL *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof. Dr. Metin KUTAL *Gedik Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet MAKAL *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Sedat MURAT *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU *Çankaya Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Ali SEYYAR *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER *Selçuk Üniversitesi*
Prof. Dr. İnsan TUNALI *Koç Üniversitesi*
Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Recep VARÇIN *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ *Emekli Öğretim Üyesi*
Prof. Dr. Erinç YELDAN *Bilkent Üniversitesi*
Prof. Dr. Engin YILDIRIM *Anayasa Mahkemesi*

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.

Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*

A Research on Relationship between Income Level and Social Exclusion

Soner Karataşoğlu¹

Emel İslamoğlu²

Öz

Küreselleşme süreci ve geniş kabul gören yeni liberal politikaların etkisiyle sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel alanda meydana gelen değişimler eşitsizlik, güvencesizlik, adaletsizlik ve dışlanmışlık gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Tüm bu sorunlarla birlikte toplumsal hayata tam olarak iştirak edememe, var olan üretim süreçlerine dâhil olamama olarak tanımlanan sosyal dışlanma sorunu ortaya çıkmıştır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorunu olan sosyal dışlanma Türkiye'nin de öncelikli sorunlarından biridir. Türkiye'deki sosyal dışlanma özellikle sosyo-ekonomik göstergeler açısından en sorunlu bölgelerden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu araştırma, gelir düzeyi ile sosyal dışlanma ilişkisini Mardin ili özelinde incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla yapılan anket uygulamasının neticesinde; gelir seviyesi ile sosyal dışlanma arasında ters yönlü bir ilişki olduğu (siyasal katılım alanı hariç) ve gelir seviyesi yükseldikçe tüm alt yaşam alanlarında sosyal dışlanmanın azaldığı görülmektedir. Fakat dışlanmanın sadece gelire bağlı olmadığı gelir dışı bazı toplumsal parametrelerin de bu süreci tetiklediğini tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Gelir Seviyesi, Sosyal Dışlanma, Sosyal İçerme, Sosyal Politika

Abstract

Globalization process and widely acclaimed neo-liberal policies have led to changes in social, economic, demographic and cultural fields and so many problems such as inequality, insecurity, injustice and exclusion. All these problems have concluded in another great problem, named social exclusion that means not to participate in social life and in current production process fully. Seen as a major problem in both developed and developing countries, social exclusion is also a big problem for Turkey. Social exclusion in Turkey is quite obvious especially in its Southeast region. This paper aims to analyze the relationship between income level and social exclusion in Mardin province, a city located in the region. The data from the survey show that there is an inverse relationship (except political participation field) between income level and social exclusion and that as income increases social exclusion in all life areas decreases. Yet, the data shows also that the exclusion does not just depend on income but also on some other social parameters.

Keywords: Income Level, Social Exclusion, Social Inclusion, Social Policy

*Bu makale "Gelir Seviyesinin Sosyal Dışlanma Üzerine Etkisi: Mardin İli Örneği" adlı doktora tezinin dayanağıdır.

¹Dr., Tokat Vali Yardımcısı, sonerkaratasoglu@gmail.com

²Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, emelc@sakarya.edu.tr

Giriş

Hayatın her alanına hızla sirayet eden küreselleşme süreci ve geniş kabul gören yeni liberal politikaların etkisiyle eşitsizlik, güvencesizlik, adaletsizlik, dışlanmışlık ve sosyal ayrımcılık gibi insani ve toplumsal gelişimi zayıflatan sorunlar, günümüzde insanların hayatlarına daha derinden nüfuz etmektedir. Sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel alanda meydana gelen, toplumsal barışı ve adaleti zedeleyen değişimler, sosyal dışlanma sorununu ortaya çıkartmış ve dolayısıyla bu konunun üzerinde önemle durulmasını gerekli kılmıştır.

Toplumsal hayata tam olarak iştirak edememe, var olan üretim süreçlerine dâhil olamama olarak tanımlanan sosyal dışlanma sorunu, toplumun huzurunu bozan, adalet sistemini sarsan, toplumsal dengeleri alt üst eden, birlikte yaşama kültürünü azaltan ve hatta yeni toplumsal gerginliklere yol açan önemli bir sosyal risktir. Bu yüzden hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal politika gündeminin öncelikli konusunu sosyal dışlanma sorunu ile mücadele oluşturmaktadır. Tüm dünyada yaşanan sosyal dışlanma süreçlerine benzer süreçler Türkiye’de de yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir. Sosyal dışlanmanın en temel göstergesi ve nedeni olan yoksulluk, istihdam düzeyi, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve barınma imkânları ele alındığı zaman Türkiye’nin içinde bulunduğu durumun Avrupa Birliği (AB) ve diğer gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında daha olumsuz olduğu görülecektir. Türkiye’deki sosyal dışlanma özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde daha yoğun olarak yaşanmakta ve bölgede sosyo-ekonomik etkenlerden kaynaklı işsizlik, eksik ve eğreti istihdam, köylerin boşal(tıl)ması sonrasında ortaya çıkan sosyal dışlanma sorunları görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Mardin ili ise Türkiye’nin sosyo-ekonomik göstergeleri açısından en sorunlu bölgesi olan TRC3 istatistikî bölgesinde yer alan dört ilden birisidir. TRC3 Bölgesinde yer alan diğer iller ise Batman, Şırnak ve Siirt’tir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve TRC3 istatistikî bölgesi sahip olduğu dezavantajları ile ulusal verileri genel olarak olumsuz etkilemektedir. Mardin ilinin de içinde yer aldığı bölgenin hemen hemen tüm verilerde ülke ortalamalarından farklılık göstermesi bölge ve bu bölge içerisindeki illerin sosyal dışlanmışlık göstergelerinin incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, gelir seviyesi ile sosyal dışlanma ilişkisini Mardin ili özelinde incelemektir. Bu amaçla Mardin ilinde; Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamında yer alan dört farklı gelir seviyesindeki 400 kişiye anket uygulanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Sosyal dışlanma sorununun Türkiye’de yeteri kadar incelenmemiş olması, sosyal dışlanma kapsamına girebilecek sorunları çözmek için gerekli ve yeterli düzeyde sosyal politika üretmeyi engellemektedir. Dolayısıyla Türkiye bağlamında sosyal dışlanma sorunlarının hem bölgesel düzeyde, hem gelir seviyesi gibi belirli parametreler üzerinden incelenmesi bu alandaki boşluğu dolduracak nitelikte olacaktır. Genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve özelde Mardin İl Merkezi ile ilgili sosyal dışlanmaya ait verilerin ortaya konulması, bu çalışmanın, sosyal içermeye dönük çözüm stratejilerinin oluşturulmasında, hem merkezi, hem de bölgesel politika yapıcılara önemli derecede katkı sağlayacaktır. Ayrıca yapılan incelemelerde genelde sosyal dışlanma kavramı ile yoksulluk ve işsizlik kavramlarının ilişkili olarak ele alındığı tespit edilmiş olup farklı gelir gruplarının aynı çalışmada sosyal dışlanmışlıklarının karşılaştırılmasına ise fazla rastlanılmamış olması da bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Çalışmada öncelikle sosyal dışlanmasının kavramsal çerçevesi, nedenleri ve ölçülmesi incelenecek, daha sonra Türkiye’de sosyal dışlanma sorunu Güneydoğu Anadolu Bölgesi bağlamında ortaya konulacaktır. Son olarak bu bölgede yapılan anket çalışmasının sonuçları analiz edilecektir.

1. Sosyal Dışlanmanın Kavramsal Çerçevesi

Karmaşık ve bununla birlikte çok yeni sayılabilecek bir kavram olan sosyal dışlanma ile ilgili genel kabul görmüş tek bir tanım bulunmamaktadır. Sosyal dışlanma tanımlanmaya çalışılırken üzerinde en çok durulan etkenlerden birisi kişilerin ekonomik durumudur. Bu bağlamda gelir seviyesi önemli bir parametre olmakla birlikte sosyal dışlanmanın politik, sosyal ve kültürel boyutlarının da varlığına işaret edilmelidir (Şahin, 2009: 22).

Genel bir yaklaşımla sosyal dışlanma, birey veya grupların işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, engellilik, yaşlılık gibi nedenlerden dolayı eğitim, sağlık ve kültürel imkânlardan yararlanamamaları, üretim etkinlikleri içinde yer alamamaları ve karar alma süreçlerine katılamamalarıdır. Ayrıca bireyin toplumun dışına itilmesi, yaygın gelenekçi kültüre hapsedilmesi ve yeniliklerden uzak tutulması olarak ta tanımlanabilmektedir (Seyyar ve Genç, 2010: 645).

Sosyal dışlanma, toplumsal barışı tehdit etmekte, toplumda sosyal bölünme ve sosyal patlama gibi birçok tehlikeyi ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanma ile mücadele, sosyal politikalar kapsamına giren önemli bir konudur. Ancak sosyal dışlanmaya neden olan mekanizmaların karmaşıklığı nedeniyle sosyal dışlanmayla ilgili etkin bir sosyal politika geliştirmek hayli güçtür (Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 220).

Etkin çözüm stratejilerinin geliştirilebilmesi için, sosyal dışlanma kavramının çok boyutluluğuna ve sosyal dışlanmaya neden olan yoksunluğun ve dolayısıyla gelir seviyesindeki yetersizliğin önemine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda Walker ve Walker, sosyal dışlanmayı, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan sivil, politik, iktisadi ve sosyal haklara bazı dezavantajlı kişi ve grupların ulaşamaması ve bu haklardan mahrum edilmesi olarak tanımlamaktadır (Walker ve Walker, 1997: 8).

De Haan, çok boyutlu olmasına karşılık sosyal dışlanma kavramını “yoksunluk” ve “süreç içinde ilişki” olmak üzere iki parametre üzerinden tahlil etmektedir. Söz konusu yoksunluk; iş, kazanç, konut, tüketim, eğitim gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması olarak tanımlanmaktadır. Yoksunlukta kişi, aynı anda farklı pek çok ekonomik, sosyal ve siyasal haktan mahrum kalarak, sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. De Haan’a göre sosyal dışlanma, ayrıca “ilişki ve süreç” ile yakından ilgilidir. Böylece birçok insan, hayat boyunca bir türlü geliştiremediği bireysel ilişkiler nedeniyle toplum tarafından şu veya bu şekilde uzaklaştırılabilmektedir. Örneğin bir toplumda azınlık olarak ifade edilen bir sosyal kesimin kendi kimlikleri ile özgürce yaşayamamaları ya da bazı sendikaların kendi üyesi olmayan ve-fakat işsiz olanların emek piyasasına girmelerine yardımcı olmamaları, sosyal dışlanmışlığın varlığına işarettir (De Haan, 2000: 26).

Bu anlatılardan hareketle sosyal dışlanmayı, topluma katılmanın veya toplumun bir parçası olarak kabul edilmişliği yansıtan sosyal bütünleşmenin ve toplumsal aidiyetin karşıtı bir olgu olarak görmek mümkündür. Sosyal dışlanma kavramı sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alındığında, bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan ve bireyin kendi geleceğini oluşturmasında fırsatlara tam olarak erişimini engelleyen temel gereksinimlerden yoksun kalması, toplumla olan bağlarının kopması, sivil, siyasal, ekonomik ve sosyal

yurttaşlık haklarından tam olarak yararlanamaması hatta bu haklardan yoksun olma veya bırakılma durum ve süreçleri olarak ifade edilebilmektedir (Sapançalı, 2003: 19-20).

2. Sosyal Dışlanmanın Gerekçeleri

Sosyal dışlanma çok boyutlu bir süreçtir. Ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, coğrafi ve hatta kişisel birçok faktör ve sorun sosyal dışlanmanın gerekçesi olabilmektedir. Konuya hangi açıdan bakılırsa gerekçesi ona göre farklılaşabilmektedir (Sapançalı, 2003: 58). Aşağıda sosyal dışlanmanın gerekçeleri ele alınacaktır.

Küreselleşme

Küreselleşme bağlamında ortaya çıkan gelişmeler sosyal dışlanmanın ortaya çıkmasını sağlayacak uygun bir zemin yaratmış, yeni küresel alanda küreselleşmenin sürekli kaybedenleri olarak çok sayıda dışlanmış gruplar ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde küresel piyasalarla eklemlenme gerekçesi ile işgücü piyasalarında kuralsızlaştırma ve esneklik girişimlerinin giderek yaygınlaştığı bilinmektedir. Küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerde de, ücretlerin düşürülmesi, çalışma standartlarının geriletilmesi yanında işgücü piyasasının enformelleşmesi ve eğretileşmesi yoluyla sosyal dışlanmaya gerekçe oluşturmaktadır. Küreselleşme sürecinin bir başka etkisi ise, ülkeler arasında ve ülke içinde gelir dağılımında yarattığı bozukluk ve bunun neden olduğu eşitsizliklerdir. Bu gelir farklılıkları ve eşitsizlikler yoksulluğu arttırmış ve sosyal dışlanmaya neden olmuştur (Sapançalı, 2003: 64-66).

Göç

Sosyal dışlanmanın önemli nedenlerinden biri de dünya geneline yayılan hem iç, hem de dış göçte yaşanan artışlardır. Göç, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından farklı biçim ve boyutlarda da olsa çok önemli bir sosyal dışlanma riski taşımaktadır (Sürüel, 2008: 67). Göçe özellikle sosyo ekonomik sorunlar ve bunun neticesinde meydana gelen işsizlik neden olmaktadır (Mutluer, 2003: 12). Göçmenlerin yeterli eğitim ve donanımı yoksa göç ettikleri bölge ve(ya) ülkelerde daha kolay sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalabilmektedir (Casas ve Latta, 2004: 60). Göçmenler, göç ettikleri ülkelerde gerek lisan, gerekse kültürel ve sosyal farklılaşmalar nedeniyle bir yalnızlık duygusu içine itilmektedirler (Gönüllü, 1996: 101). Göçmen işçiler, bazen zorunlu olarak gittikleri ülkelerde gerek kamuoyu, gerekse medya tarafından haklarında olumsuz bir imaj oluşturulduğu için de dışlanmaktadır. Göçmen işçiler, vasıf düzeyleri düşük ve gittikleri ülkenin dil ve kültürüne yabancı olduklarından dolayı toplumla sosyo-kültürel entegrasyonları zor olmaktadır. Bazen entegrasyon yerine asimilasyon gibi toplumsal veya kamusal baskılar neticesinde kültürel anlamda kimlik krizleri de ortaya çıkabilmektedir (Engin, 2010: 362).

Sosyal Koruma Yetersizliği

Sosyal koruma sistemleri, bireylerin karşılaşabilecekleri sosyal risklere karşı güvence sağlamak ve muhtaç bireylerin toplum içinde bir yer edinmelerini sağlayabilmektedir. Böylece maddi yönden muhtaç duruma düşmüş kişilerin sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmalarının önüne geçilmektedir. Ancak birçok sosyal grup, sosyal koruma sistemlerinden yeterince yararlanamamakta ve dolayısıyla sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

Araştırmalar sosyal dışlanmayı ortaya çıkaran faktörlerin sosyal koruma önlemlerinin yetersizliğinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. İşsizlik, düşük gelir, kötü barınma koşulları, suça teşvik eden ortam, kötü sağlık koşulları, sosyal dışlanmayı güçlendiren unsurlar olarak belirlenmiştir. Oysa sosyal güvenliğin yüksek bir düzeyde

olduğu Kuzey Avrupa ülkelerinde işsizliğin zarar verici etkisinin daha az olduğu saptanmıştır (Heikkinen, 2000). Sosyal koruma sisteminin çok gelişmemiş olduğu ülkelerde gelir sahibi olmayanlar, çalışma gücünden mahrum olanlar ve çalışma fırsatlarına erişimde zorluk yaşayan gruplar, sosyal güvenlik sistemine katkı sağlamadıkları gerekçesi ile sosyal korumadan yararlanamamakta ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır (Şahin, 2009: 67-68).

Gelir Dağılımdaki Eşitsizlik

Sosyal dışlanmanın temel olarak ortaya çıktığı alan, düzenli bir gelirden yoksun olma hali olan gelirsizlik yani yoksulluktur. Gelirden yoksun olma hali olan yoksulluk, sosyal dışlanmanın hem sebebi, hem de sonucudur.

Sosyal dışlanma ve gelir yetersizliği üzerine yapılan çalışmalarda sosyal dışlanma refah düzeyi ve fert başına düşen gelir ile ilişkilendirilmektedir. Öyle ki sosyal dışlanma toplumda gelir ve refah düzeyinde belirgin negatif farklılık, engellilik, cinsiyet ve etnik farklılığının görüldüğü kesimlerin veya bireylerin toplumsal bütünü ve/veya sermaye birikim sürecinin dışında kalması olarak tasvir edilmektedir (Şahin, 2009: 15). Bu çerçevede sosyal dışlanma, gelir dağılımdaki sosyal adaletsizliklerle yakından ilgilidir. Bireylerin elde ettikleri gelir, yaşamsal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamayı sağlayarak sosyal bütünleşme için en önemli faktörlerdendir. Gelirin adaletsiz bir şekilde dağılması yoksulluk sonucunu doğurmaktadır. Yoksulluk ve eşitsizlik ise sosyal dışlanmanın açıklanmasındaki en önemli kavramlardır (Çakır, 2002: 92).

Emek Piyasasından Uzaklaşma ve İşsizlik

Sosyal dışlanmaya ilişkin çoğu çalışmada sosyal dışlanma, doğrudan işgücü piyasası ile ilişkilendirilmektedir. İşgücü piyasasında, istihdama katılıp katılmamak veya istihdama katılma biçimi, sosyal dışlanmayı belirlemektedir. Sosyal dışlanmanın işgücü piyasaları ile olan ilişkisini iki boyutta değerlendirilebilir. İlki istihdamdan dışlanmak şeklindedir. Bunlar içerisinde özellikler uzun süreli işsizler önemli bir dışlanmışlar kümesini oluşturmaktadır. İkincisi ise işgücü piyasası içerisinde ortaya çıkan sosyal dışlanmadır. Bunlar ise sağlam olmayan, güvencesiz işlerde çalışanlardan oluşmaktadır. İşsizlik ve sosyal dışlanma arasında güçlü bir neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Çok boyutlu bir yapısı olan sosyal dışlanmanın hemen hemen her boyutunda işsizliğin etkisini görmek mümkündür. Sosyal dışlanma, işsizliğin ve dolayısıyla emek piyasasına katılmamanın bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Dışlanmış grupların iş piyasasına erişimi ve katılımı çok sınırlı olduğu için, bu grupların ekonomik dışlanmaya, yani sürekli işsizlik haline itilmeleri ve bunun sonucunda devamlı bir yoksulluğa gömülmeleri kaçınılmaz olmaktadır (Sapancalı, 2003: 137-138).

3. Sosyal Dışlanma Olgusunun Ölçümü

Sosyal dışlanma, çok çeşitli bileşenlerden oluşan çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bu yüzden tüm bu bileşenleri kapsayacak şekilde tek bir ölçeğin geliştirilmesi hemen hemen mümkün görünmemektedir (Sapancalı, 2003: 55).

Sosyal dışlanmanın ölçülmesi, ölçüm sonunda ortaya çıkan veriler sayesinde sosyal dışlanmanın seyrinin takip edilmesini sağlarken, ayrıca sosyal dışlanma ile mücadele için oluşturulacak politikalara da yol gösterici olacaktır. Dolayısıyla sosyal dışlanmayla mücadele edebilmek ve sosyal içermeye yönelik politikalar oluşturabilmek için dışlanmanın ölçülmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Çok boyutlu yapısı ve bölgesel farklılıklar

göstermesi sebebiyle kavramın tek bir ölçüt veya gösterge üzerinden izlenmesi ve ölçülmesi mümkün değildir.

Sosyal dışlanma ölçümünde genellikle iki farklı yaklaşım uygulanmaktadır. Bunlardan biri, doğrudan doğruya sosyal dışlanmanın boyutlarını ölçmeye yönelik çalışmalardır. Ancak uygun bir sosyal dışlanma tanımının yapılması, ölçütlerinin belirlenmesi, dışlanma konusunda anketlerin düzenlenmesi ve uygulanması ve bunların değerlendirilmeleri teknik açıdan oldukça zor olduğu için doğrudan ölçüm yöntemi avantajlı olmamaktadır (Sapançalı, 2003: 56).

Diğer bir yöntem ise sosyal dışlanmanın temel nedenlerinin genişliğinin ölçülmesi üzerine odaklanmaktır. Yoksulluk, işsizlik, hastalık, evsizlik oranları ve diğer dezavantajlar ve ayrımcılığa ilişkin veriler ele alınarak, her ülkede veya bölgede mevcut olan dışlanma sorunu ölçümlenebilmektedir (Kalkınma Bakanlığı/sodes, 2013: 77).

Sosyal dışlanmanın çok yönlü doğası, sosyal dışlanmanın tek bir ölçütü veya tek bir gösterge ile ölçülmesini neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Bu yüzden her toplum, her ülke kendine özgü bir sosyal dışlanma yaklaşımı geliştirmeye çalışmaktadır. Sosyal dışlanmanın ölçülmesiyle ilgili olarak birçok gelişmiş ülkenin bilim adamları, farklı yöntemler oluşturmuşlardır. Bunlardan en dikkat çeken Berman ve Phillips'in çalışmasıdır. Bu çalışmaya göre sosyal dışlanma, sosyal içermenin zıttı bir durumdur. Sosyal içermenin kendine has göstergeleri mevcut olup sosyal dışlanmanın Tablo 1'de belirtilen bu göstergeler ile ölçülmesi mümkün olabilmektedir (Berman ve Phillips, 2000: 334). Buna göre sosyal içirme, sekiz farklı ilgi alanından oluşmakta ve her bir alana özgü sosyal boyutu yansıtan göstergeler bulunmaktadır. Tabloda yer alan sekiz alandaki göstergeler yardımıyla sosyal dışlanma süreci belirginlik kazanmaktadır. Sosyal içirme uygulamalarının karşılığı olan sosyal göstergeler yardımı ile toplumdaki insanların veya grupların ne oranda dışlandırdığı veya kendilerini topluma ne kadar ait hissettikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Sosyal İçermenin İlgi Alanları ve Sosyal Göstergeleri

Sosyal İçermenin İlgi Alanları	Sosyal Göstergeleri
Sosyal Güvenlik Sistemine Dahil Olma	Sosyal Güvenlik Hizmetlerine erişimin ve demografik değişkenler yoluyla belirginleşen düşük gelirin dağılımı
Emek Piyasasına Dahil Olma	Tam ve yarı zamanlı işlere/mesleklere erişimde demografik değişkenler yoluyla beliren ayrımcılığın dağılımı
Konut ve Mülkiyete Dahil Olma	Komşuluk/semt ilişkilerine erişimin, barınmanın ve evsizlik oranlarının dağılımı
Sağlık Hizmetlerinin Kapsamına Dahil Olma	Sağlık Hizmetlerine erişimin ve ölüm oranlarının dağılımı
Eğitim Sistemi ve Eğitim Hizmetlerine Dahil Olma	Eğitsel ve Kültürel hizmetlere erişimin ve buralarda demografik değişkenler yoluyla ortaya çıkan ayrımcılığın dağılımı
Siyasal Sisteme Dahil Olma	Oy verme hakkı
Sosyal Yaşama Dahil Olma	Boş vakitlerini değerlendirmenin, STK ve komşuluk hizmetlerine erişimin dağılımı
Sahip Olunan Statünün Düzeyi	Fırsat eşitliğine yönelik ve ayrımcılığa karşı kanunlar ile sosyal aktiviteye erişimin dağılımı

Kaynak: Berman, Yitzhak and David Phillips (2000) Indicators of Social Quality and Social Exclusion at National and Community Level, Social Indicators Research, June 2000.

Sosyal dışlanmanın ölçülmesinde önem taşıyan bir başka yaklaşım ise Peter Saunders tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda, sosyal dışlanma, yoksulluk merkezli olarak ve satın alma gücü paritesi açısından ele alınmakta ve bu yaklaşım üç önemli göstergelyi barındırmaktadır. Bu göstergeler, sosyal etkileşimden yoksun olma, ev/aile ile ilgili mahrumiyet ve son olarak da yüksek düzeyde tüketim sıkıntısıdır (Saunders, 2003: 11).

Sosyal dışlanmanın ölçülmesiyle ilgili en detaylı analizlerden birisini AB bünyesinde hizmet sunan “Sosyal Koruma Komitesi” gerçekleştirmiştir. Komite, sosyal dışlanma alanında önemli ve ayrıntılı göstergeler ortaya koyup, sosyal dışlanmanın çok boyutlu olmasından hareketle, oldukça geniş ve kapsamlı göstergeler oluşturmuştur (EUSPC, 2001: 3).

Sonuç olarak sosyal dışlanma sorununun ölçülmesi, sosyal dışlanmanın tanımlanmasında karşılaşılan sıkıntılara benzer güçlükler taşımaktadır. Ayrıca sosyal dışlanmanın ölçülmesi, ölçümü yapan birey veya kurumların sosyal dışlanma kavramını ele alış ve tanımlama şekillerine göre de farklılık gösterebilmektedir.

4. Türkiye'de Sosyal Dışlanma Sorunu

Temel etken olan gelir dağılımı adaletsizliğinden kaynaklanan sosyal dışlanma sorunu birçok ülkede görüldüğü gibi, Türkiye'de de yaşanmaktadır. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de söz konusu olan gelir dağılımı adaletsizliği beraberinde yoksulluğu getirmiştir. Gelir dağılımı adaletsizliği, eşitsizlik ve yoksulluk, yoksunluk ilişkisiyle birlikte sosyal dışlanma olgusunu da ortaya çıkarmıştır.

Zengin ve yoksul kesimler arasındaki gelir farklılığı ve bölüşümün eşitsiz oluşu yoksul kesimlerin ekonomik hayattan, tüketim harcamalarından, işgücü piyasalarından, siyasal ve toplumsal alan gibi birçok alandan dışlandığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliğiyle paralel ilerleyen yoksulluk, yaşanan teknolojik, ekonomik ve demografik gelişmelerle büyük bir yapısal dönüşüm yaşayan Türkiye'nin gündemine sosyal bir sorun olarak 1990'lı yılların sonunda yerleşmiştir. Bu dönemde Türkiye'de, eskisinden farklı kurumların oluşması ve politikaların uygulanması, ekonomik gelişme ve modernleşmeyi tetiklemiştir. Buna bağlı olarak bir istihdam güvencesi olan tarım sektörünün yıpranmaya başladığı ve sanayileşme sorunlarıyla hatta sanayi sonrası topluma geçiş sorunlarının eşzamanlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durumlar Türkiye'de, yoksulluk boyutunun artmasına neden olmuştur (Bölükbaşı, 2008: 84).

Türkiye 'de yoksulluk riskiyle en fazla karşı karşıya kalan bazı sosyal kesimler; sağlık, eğitim hizmetleri ve kültürel olanaklardan yararlanmak, üretim etkinlikleri içinde yer almak ve karar alma süreçlerine katılmak açısından sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bunlar özellikle tarım sektöründe ve güvencesi olmayan geçici işlerde çalışanlar, eğitimsizler, kadınlar, çocuklar, göçmenler, yaşlılar ve engellilerdir.

Ayrıca Türkiye'de nüfusun önemli bir kısmının işsiz ya da kayıt dışı istihdam edilmiş olması, yani hiçbir sosyal güvence ve sağlık sigortası olmadan bozulan sosyal güvenlik içinde yaşaması, sosyal dışlanma ihtimalinin ülke genelinde yüksek olduğu sonucuna ulaştırmaktadır (Adaman ve Keyder, 2007: 84).

5. Türkiye'de Sosyal Dışlanma İle Mücadele

Türkiye'de devletin ve sivil toplumun yoksullara ve toplumun dışında kalmış kişilere yönelik yaklaşımında "sosyal dışlanma" sorununun dile getirilmesi ve dışlanmayla mücadelede "sosyal içermenin" kullanılmasına başlaması, AB üyeliği süreciyle paralel olarak ilerlemiştir. 2004 yılının sonundan itibaren, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Avrupa Koordinasyon Başkanlığı'nın öncülüğünde, AB Komisyonuna sunulacak olan sosyal içirme belgesinin hazırlanmaya başlanması, Türkiye'nin sosyal dışlanmaya karşı mücadelede, Avrupa uygulamalarına ve araçlarına yaklaştığının bir göstergesidir.

Türkiye'de yoksulluk ve dışlanma sorunlarının daha net biçimde tanımlanarak, devletin, meslek örgütlerinin ve işbirliği içindeki sivil toplum kuruluşlarının sosyal içermeyi daha güçlü ve etkin şekilde ortaya koymasının önü, 2000'li yılların başlarından itibaren yakalanan ekonomik istikrar ve makroekonomik göstergelerdeki iyileşmeler sonucu kamunun sosyal harcamalarının artmasıyla birlikte açılmıştır (ÇSGB, 2013).

Sosyal içirme odaklı tedbirlerin ortaya konulması, Türkiye'de resmi olarak ilk kez Orta Vadeli Program (OVP) (2006-2008) ve 2006 Yılı Programı'nda yer bulmuştur. Bu çerçevede, "Nüfusun tümünü kapsayan ve dezavantajlı grupları entegre eden bir sosyal koruma ağının oluşturulması, kamunun sunduğu hizmetlere erişilebilirliğin artırılması, göç edenlerin toplumla bütünleşmelerinin sağlanması ve bu konularda toplumun her kesiminin sorumluluk alması esastır" olarak belirlenmiştir (BKK, 2005/8873).

İlk OVP' de yer alan "Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele" gelişme odağı 2010 yılında yayımlanan, 2011-2013 dönemini içeren dördüncü OVP' de gelir dağılımının iyileştirilmesi eklentisiyle yeni bir boyut kazanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2010).

OVP'nin ilk uygulama yılı AB'ye katılım müzakerelerinin başlangıcıyla çakışmıştır. Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığı 10-11 Aralık 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde teyit edilmiştir ve Türkiye 26 Şubat 2002 tarihli Çerçeve Anlaşması ve 3 Şubat 2003 tarihli Mutabakat Zaptının 2-4. maddeleri uyarınca, AB'nin "Sosyal Dışlanmayla Mücadele Topluluk Programı'na" katılmıştır (AB Bakanlığı, 2005).

2012 yılı içerisinde Avrupa Komisyonu'nca belirlenen yeni yaklaşım kapsamında 2013 yılı içerisinde "İstihdam ve Sosyal Reform Programı" (ESRP – Employment and Social Reform Programme) isimli bir belge hazırlanması öngörülmüştür (ÇSGB, 2013).

AB Genişleme Stratejisi'nin dört temel ilkesinden ilki, aday ülkelerin ekonomik toparlanma, büyüme ve işler/istihdam çerçevesinde Avrupa 2020 hedeflerine yaklaşabilmeleridir. Bu çerçevede ülkelerin buna uygun sosyal politika geliştirilmesi, reform yolları ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi hususunda AB tarafından desteklenmeleri gerekmektedir. Bunun için AB mali destekleri ile reformların uyumlu hale getirilmesi şarttır. Mali yönden desteklenecek olan "İstihdam ve Sosyal Reform Programı" (ESRP) yoluyla uygun sosyal içirme politikaların uygulanması öngörülmektedir (ÇSGB, 2013).

Yoksullukla mücadele ve sosyal yardım alanında strateji oluşturmak amacıyla kurulan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, sosyal yardım programları aracılığıyla yoksulluğu ve etkilerini azaltmayı hedeflemektedir (SYDGM, 2013). Kurum tarafından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kaynağı kullanılarak, çeşitli sosyal yardım programları uygulanmaktadır. Sosyal güvencesi bulunmayan fakir ve muhtaç vatandaşların gıda, yakacak, barınma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yardımlar yapılmaktadır (SYDGM, 2011). Bu tür yardımlara ek olarak, çalışabilir durumda bulunan yoksul vatandaşların kendi işlerini kurarak geçimlerini sağlamalarına yönelik Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP) gibi projeler de yürütülmektedir (SYDGM, 2012).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Hayat Boyu Öğrenme başlığı altında yer alan Halk Eğitim Merkezleri kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde, bireylerin kişisel bilgi ve istihdam becerilerini geliştirerek iş ve yaşam kalitelerini artırmayı amaçlamaktadır. (MEB, 2012b: 65-66).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde hazırlanan ve 2011-2013 döneminde engelli kişiler için

evde bakım ve kurumsal bakım hizmetlerinin iyileştirilmesini ve konuyla ilgili eğitimlerin, teknolojinin ve güvence sistemlerinin geliştirilmesini hedefleyen “Bakım Hizmetleri Stratejisi ve Eylem Planı’nın” kabul edildiği belirtilmiştir. Olumlu gelişmeler bulunmakla beraber Türkiye’de sosyal içermeye alanında yeteri kadar ilerleme sağlanamadığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011).

Kurumların sosyal içermeye yönelik programları ve projelerinin yanı sıra, çeşitli alanlarda hukuki düzenlemeler de yapılmaktadır. Örneğin, Türkiye AB’ye uyum sürecinde giriştiği reformların bir parçası olarak cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması için gerekli çalışmaların yapılması doğrultusunda son zamanlarda kadınlar lehine pek çok hukuki düzenleme yapmıştır. 1 Ocak 2002 yılında yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun kadınlara yönelik cinsiyete dayalı ayrımcılığı destekleyen maddeleri kaldırarak kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler getirmiştir (ASPB, 2012).

6. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Sosyal Dışlanmanın Görünümü

Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler devam ede gelmiştir. Genç Cumhuriyet’in değişik bölgelerine yaptığı yatırımlar, coğrafi koşullar ve sosyo-kültürel yapı nedeniyle Güneydoğu Anadolu Bölgesine yeteri kadar sirayet edememiştir ve bu yüzden Güneydoğu Anadolu’nun az gelişmişliği, tarihsel bir olgudur (GAP, 2010). Diğer bölgelerle kıyaslandığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi için bugün de halen geçerli olan az gelişmişlik değerlendirmesi, düşük gelir seviyesi ile yakından ilgili olmakla birlikte aynı zamanda bölgesel sosyal dışlanma olgusunu da içinde barındırmaktadır. Buna göre Bölgenin sosyal dışlanma görünümünü değerlendirmek mümkündür.

TÜİK verilerine göre 2013 yılında Türkiye’de işsizlik oranı % 9,7, istihdam oranı % 45,9 iken Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde işsizlik oranı % 14,5, istihdam oranı ise % 34,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere göre bölge, işsizlik oranında Türkiye’nin en yüksek ve istihdam bakımından en düşük oranına sahiptir. (TÜİK, 2014a).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde eğitim ile ilgili verileri inceleyecek olursak; 2011 yılı itibarıyla bölgedeki toplam okul sayısı 10.183, toplam öğretmen sayısı 87.622 ve toplam öğrenci sayısı 2.381.195’tir. İlköğretimde okullaşma oranı %98,82’dir (TÜİK, 2014b). Bölgede okuma yazma bilmeyenlerin sayısı Türkiye’deki diğer bölgeler içinde en yüksektir. Bölgede okuma yazma bilmeyenlerin beşte biri ise kadındır (TÜİKd, 2014).

Temel sağlık hizmetlerinin durumuna bakılacak olursa; 100.000 canlı doğumda anne ölümleri Türkiye’de binde 15,5 iken Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde binde 19,2 ve bölge illerinde ise farklılıklar göstermekle beraber binde 15-27 arasında değişmektedir. 2013 yılı itibarıyla bölgede 122 tane hastane bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı yatak kapasitesi 10.125, üniversite hastane kapasitesi 2.318 ve özel hastane yatak kapasitesi ise 3.563 olmak üzere bölge toplam yatak kapasitesi 16.364’tür. Bölgede sağlık hizmetlerinde; 5.028 uzman hekim, 4.208 pratisyen hekim, 1.076 diş hekimi olmak üzere toplam 10.079 hekim görev yapmaktadır (TÜİK, 2014b).

2013 yılına göre eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirlerin %50’lik ölçütlerine göre yoksul sayılarının ve yoksulluk oranının Düzey1 Bölgelerine göre dağılımına baktığımızda; Güneydoğu Anadolu Bölgesi 960 bin kişi ile TR1_(İstanbul), TR3 (Ege) ve TR6 (Akdeniz) Bölgesinden sonra en fazla yoksul sayısına, %11,9 ile TRB

(Ortadoğu Anadolu) Bölgesinden sonra en yüksek yoksulluk oranına sahiptir. 2013 yılında TRC3 bölgesinin içinde yer aldığı bu bölge Gini katsayısı 0,380 ile 0,400 olan Türkiye'nin Gini katsayısından düşük bir değer almıştır (TÜİK, 2014c). Buna göre bölgeler arasında yüksek gelir farkları olmasına rağmen bu bölge gelir dağılımı açısından Türkiye'ye kıyasla daha iyi bir durumdadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan halkın ve bölgeye gelen diğer insanların serbest zamanlarını sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlerle değerlendirmelerini sağlayacak sinema, tiyatro gibi mekânların sayısı, Türkiye geneli ile karşılaştırıldığı zaman çok yetersiz görünmektedir. 2012 yılı itibarıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki (TRC) kütüphane sayısı 77, sinema salonu sayısı 83, tiyatro salonu sayısı ise 23'tür (TÜİK, 2014b).

7. Gelir Seviyesi-Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Alan Araştırması

7.1. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı, gelir seviyesi ile sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin yönü ve derecesinin ortaya çıkartılmasını sağlamaktır. Bu amaçla Mardin ilinde 400 kişiye anket uygulanmış ve 385 anket kullanılmıştır.

Saha çalışması kapsamında anket uygulanacak gruplar 01.01.2012 yılında uygulamaya giren Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamında yapılan Gelir Testine göre gruplandırılmıştır. GSS uygulamada ödeme gücüne göre dört farklı gruba ayrılmıştır. Bu sistemde göre, herkese ödediği prim karşılığı sağlanan bir "Genel Sağlık Sigortası" söz konusu olacaktır (Koray, 2012: 141)

Bu gruplandırma 2014 yılı ilk altı ayı için incelendiğinde (SGK, 2014);

1. GSS.0 Grup (Genel Sağlık Sigortası Kapsamındaki En Alt Düzeydeki Gelir Grubu /Yeşil Kart): Hanede kişi başı gelir 357 TL ve altında olan aileleri kapsar. Bu grubun tüm sağlık primleri devlet tarafından ödenir. Bu grupta sadece hanede kişi başı gelirin 357 TL ve altında olan aileler değil ayrıca; Geçici Köy Korucuları, Evde bakım ödeneği alan engelli bireyler ve engelli yakınları ve Dul ve Yetim aylığı alanlar da girmektedir.
2. GSS.1 Grup: Hanedeki kişi başına düşen gelir miktarı 358 TL ile 1.071 TL arasında olan aileler bu gruba girmektedir. Bu gruba girenler 01.01.2014-30.06.2014 tarihleri arasında 42.84 TL aylık sağlık primi ödemektedirler.
3. GSS.2 Grup: Hanedeki kişi başına düşen gelir miktarı 1.072 TL ile 2.172 TL arasında olan aileler bu gruba girmektedir. Bu gruba girenler 2014 yılı ilk altı ayı itibarıyla 128.52 TL aylık sağlık primi ödemektedirler.
4. GSS.3 Grup: Hanedeki kişi başına düşen gelir miktarı 2.173 TL ve üzerinde gelir elde eden aileler bu gruba girmektedir. Bu gruba girenler 2014 yılı ilk altı ayı itibarıyla 257.04 TL aylık sağlık primi ödemektedirler.

Bu araştırma araştırmanın gerçekleştirildiği zaman içerisinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesini ve TRC3 İstatistikî Bölgesini temsilen Mardin il merkezinde ve il merkezine yakın yerleşim birimleri ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda Genel Sağlık Sigortası için gelir testi yaptıran toplam 12.560 haneden grupların ağırlıkları dikkate alınmak kaydıyla tesadüfi seçilen farklı gelir gruplarından 400 kişi ile yüz yüze görüşülmüş ve geçerliliği tespit edilen 385 kişinin verileri analiz için kullanılmıştır.

Yitzhak Berman ve David Phillips (Berman ve Phillips, 2000: 334) tarafından geliştirilen ölçme aracı, araştırmanın sosyal dışlanma ölçeği olarak seçilmiştir.

Bu alan çalışmasında kullanılan anketteki sosyal dışlanmayı oluşturan yaşam alanları sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanı, Eğitim İmkânlarından Yararlanma Alanı, İkamet Koşulları Alanı, Siyasal Katılım Alanı, Kültürel, Sportif ve Sanatsal Alan, Sosyal Yaşam Alanı/Çevre İle İlişkiler, Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alanı, Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanı'dır.

Ankette sosyal dışlanmayı ölçmek için "Beşli Likert Türü" puanlama ölçeği kullanılmıştır. Likert ölçeği ile puanlama yapıldıktan sonra kişilerin sosyal dışlanmışlık düzeyi verilen puanlara göre hesaplanmıştır. Sosyal dışlanmışlığı ölçmeye yarayan 8 alt yaşam alanından her bir yaşam alanı için en az 6 en fazla 30 puan alınması mümkündür (6 soru x 1 puan= 6 Puan, 6 soru x 5 puan = 30 puan şeklinde). Sosyal dışlanmışlık seviyesi yorum kolaylığı açısından 3 gruba ayrılmıştır.

Birinci Grup: En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma

İkinci Grup: Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma

Üçüncü Grup: En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanmadır.

Dışlanmışlığın üç farklı seviyede puanlaması yapılarak gruplara ayrılması mümkün olabilmektedir. Bu seviyenin ayrımı ise şu şekilde olacaktır; Her bir yaşam alanı için en fazla alınacak puan 30 olduğuna göre 30 rakamı istatistiki olarak 3 gruba ayrıldığında üç farklı düzeyde sosyal dışlanmışlık seviyesi ortaya çıkacaktır.

0,00 ile 09,49 arası puan alanlar; En Üst Düzey Sosyal Dışlanmış,

09,50 ile 19,49 arasında puan alanlar; Orta Düzeyde Sosyal Dışlanmış,

19,50 ile 30,00 arasında puan alanlar ise; En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanmış kişiler olacaktır.

Bu puanlama ile kişilerin 8 yaşam alanının her birinde maruz kaldıkları sosyal dışlanmışlığın ölçülmesi mümkün olacaktır. Genel sosyal dışlanmanın (8 yaşam alanının toplamı olarak) hesaplanabilmesi için uygulanacak yöntem ve yapılacak hesaplama şu şekilde olacaktır; 8 alt yaşam alanında her birinden en az 6 en fazla 30 puan alınabileceği için toplamda en az $6 \times 8 = 48$ puan alınması mümkün iken, en fazla $30 \times 8 = 240$ puan alınabilmesi mümkündür. 8 alt yaşam alanının toplamı için genel olarak sosyal dışlanma seviyesi yorum kolaylığı açısından 3 farklı seviyeye ayrılacaktır. 3 farklı seviyenin hesaplaması ise şu şekilde olacaktır. Test toplamından alınabilecek en yüksek puan 240 dır. 240 sayısı istatistiksel açıdan 3 gruba ayrılarak 3 farklı seviyede sosyal dışlanmanın hesaplanması mümkün olacaktır. Bu hesaplama göre;

0,00 ile 79,49 arasında puan alanlar; En Üst Düzey Sosyal Dışlanmış,

79,50 ile 159,49 arasında puan alanlar; Orta Düzeyde Sosyal Dışlanmış,

159,50 ile 240,00 arasında puan alanlar; En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanmış kişiler olacaktır.

Bu puanlamalardan yola çıkarak SPSS programının yardımı ile kişilerin hem 8 alt yaşam alanının her birindeki sosyal dışlanmışlığı, hem de 8 alt yaşam alanının tamamında ortaya çıkan "Genel Sosyal Dışlanmışlık" düzeyinin tespit edilerek ölçülmesi ve yorumlanması mümkün olabilecektir.

Yapılan alan çalışması sonucunda anket yoluyla toplanan verilerin istatistiki analizi için SPSS 16.0 (Statistical Packages For Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. SPSS aracılığıyla yapılan hesaplamada ölçeğin tamamını oluşturan anket sorularının Cronbach's Alfa Değeri = 0,857 olarak hesaplanmıştır.

7.2. Araştırmanın Bulguları

7.2.1. Ankete Katılanların Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında anket uygulananlarının oranlarına bakıldığında; GSS.0 gelir grubunun toplam GSS dosya sayısı içerisinde çok büyük bir yere sahip olduğu görülmektedir (%64,9). GSS.0 gelir grubu 2014 yılı ilk altı ayı için, hanedeki kişi başı gelir miktarı 357 TL ve altında olanlardır. Bu kapsamda; Dul/Yetim aylığı alanlar, Engelliler ve Engelli Yakınları, Geçici Köy Korucuları (GKK) ve Hanede kişi başı geliri 357 TL ve altında olup sayılan gruplara dahil olmayanlar yer almaktadır. Bu grubu 19,5'lik oranla GSS.1 grubu izlemektedir.

Tablo 2. Ankete Katılanların Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Gelir Grupları	Sayı	Yüzde (%)
GSS.0 (kişi başı gelir miktarı 357 TL ve altında olanlar)	250	64,9
GSS.1 (Kişi başı geliri 358-1.071 TL arasında olanlar)	75	19,5
GSS.2 (Kişi başı geliri 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	30	7,8
GSS.3 (Kişi başı geliri 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	30	7,8
Toplam	385	100,0

7.2.2. Demografik Bulgular

Ankete katılanların cinsiyet göre dağılımına bakıldığında; öncelikle katılımcıların büyük çoğunluğunun (%60,8) kadın cevaplayıcılardan oluştuğu görülmektedir. Bu durum saha çalışması kapsamında erkek/kadın cevaplayıcılar arasında oransızlık olduğunu göstermektedir. Bu oransızlığın nedenlerine bakılacak olursa; saha çalışmasının genel olarak hanelerde ve işyerlerinde yapılmış olmasından dolayı, gün içerisinde hanede daha çok kadınların bulunması cevaplayıcılar açısından oranlamayı etkilemiştir. Ayrıca bu anketin uygulanması sırasında "Engelliler ve Engelli Yakınları" grubundaki 50 kişilik grubun tamamı hanedeki bakımı üstlenen kadınlardan (anneler) oluşması da bu oranı etkileyen bir unsur olmuştur. Diğer taraftan GKK grubunun tamamı erkek cevaplayıcılardır. Çünkü Mardin il merkezinde görevli bayan GKK yoktur. Ayrıca GSS.3 gelir grubunun tamamı erkek iş adamı ve üst düzey yöneticilerden oluşmaktadır. Bunun nedeni ise GSS.3 gelir grubu kapsamında Sosyal Yardımlaşma Vakfına Genel Sağlık Sigortası kapsamında gelir testi yaptırmak için başvuru yapan bayan bulunmamaktadır.

Gelir grupları ile medeni durum arasındaki ilişki incelendiğinde; öncelikle cevaplayıcıların büyük bir kısmının (%65,5) evli katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Bölgede genel olarak evli olarak yaşamak yaygın olup boşanma toplumsal açıdan hoş karşılanmayan bir sosyal durumdur. Bu yüzden bölgede yaşanan şiddetli geçimsizlikler, kadına karşı şiddet vakalarının yüksekliğine rağmen boşanma sayıları gözle görülmeyecek kadar azdır. Eşi vefat etmiş olanlar ise katılımcıların %18,2'sini oluşturmaktadır. Bölgede çok istisnai durumlar dışında dul bayanların evlenmesi hoş karşılanmamaktadır. Bu yüzden ilerleyen göstergelerde görüleceği üzere sosyal dışlanmanın en yoğun yaşandığı grupların başında dul bayanlar ve çocukları bulunmaktadır.

Tablo 3. Ankete Katılanların Genel Özellikleri

	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Kadın	234	60,8
Erkek	151	39,2
Medeni Durum		
Evli	252	65,5
Bekar	57	14,8
Boşanmış	6	1,6
Eşi vefat etmiş	70	18,2
Yaş		
15-24	16	4,2
25-34	116	30,1
35-44	139	36,1
45-54	82	21,3
55-64	25	6,5
65 ve üstü	7	1,8
Eğitim Düzeyi		
Hiç okula gitmemiş-okuma-yazma bilmiyor	72	18,7
Hiç okula gitmemiş-okuryazar	19	4,9
İlkokul terk	20	5,2
İlkokul mezunu	93	24,2
Ortaokul terk	8	2,1
Ortaokul mezunu	56	14,5
Lise Mezunu	42	10,9
İki/Dört yıllık üniversite terk	6	1,6
İki/Dört yıllık üniversite mezunu	66	17,1
Yüksek lisans / doktora mezunu	3	0,8
Konuşulan Dil		
Türkçe	40	10,4
Arapça	149	38,7
Kürtçe	196	50,9
Hanedeki Nüfus		
1	3	0,8
2	25	6,5
3	51	13,2
4	67	17,4
5	56	14,5
6	57	14,8
7	47	12,2
8	33	8,6
9	16	4,2
10 ve üstü	30	7,8

Araştırma sonucunda ankete katılan cevaplayıcıların %70,4'ü 44 yaş ve altında bir yaş grubunda bulunduğu tespit edilmiştir. Cevaplayıcıların %36,1'i 35-44 yaş grubunda bulunurken, %30,1'i ise 25-34 yaş aralığında bulunmaktadır. Ankete katılan cevaplayıcılardan 15-24 yaş grubunda bulunanların oranı %4,2 dir. Ankette TÜİK verileri ile uyumlu olması için 15-24 yaş grubu tanımlanmış olmakla birlikte 18 yaşın altında hiçbir kişiye anket uygulanmamıştır. Anketin uygulandığı yaş gruplarının yaşadıkları haneyi temsil etmesi de önemsenmiştir. Ankete cevap verenlerin %34,3'ü 34 yaş ve altındadır. Katılımcıların sadece %1,8'i ise 65 yaş ve üzerinde bir yaştadır.

Ankete katılan cevaplayıcıların eğitim ile ilgili bulgularına bakılacak olursa; cevaplayıcıların % 18,7'si bugüne kadar hiç okula gitmemiş okuma yazma bilmeyen gruptur. Bu grubun sosyal dışlanmayı tetikleyen birçok unsuru bir arada yaşadığı ve fakat bu durumu içselleştirdiği için içinde bulunduğu durumu tam olarak idrak edemediği

değerlendirilmektedir. Cevaplayıcıların % 4,9'u ise hiç okula gitmediği halde sadece okur-yazarlığı olan kişilerdir. Bu iki grup için anket soruları anlayabilecekleri şekilde sadeleştirilerek sorulmuş ve anketi kendi tercihlerini tam olarak yansıtabilecek şekilde doldurmaları konusunda yardımcı olunmuştur. Ankete cevap veren 93 kişi (% 24,2) İlkokul mezunudur. Bu grup tüm cevaplayıcılar arasında en yüksek orandır. Cevaplayıcılardan 56 kişi (% 14,5) ise Ortaokul mezunu, 42 kişi (% 10,9) ise Lise mezunudur. Cevaplayıcıların % 19,5'i ise hayatının bir zamanında Lisans ve üstü eğitime devam etmiştir. Tüm cevaplayıcılar içinde Lisans ve üstü eğitime devam edenlerin % 17,1'i üniversite mezunudur.

Cevaplayıcıların konuştukları ana dilin dağılımına bakılacak olursa; en büyük kesimi temsil eden oran %50,9 olup bu oran ana dili Kürtçe olan grubu temsil etmektedir. Cevaplayıcıların %38,7'sinin ana dili Arapça olup geriye kalan %10,4'lük kesim ise; ana dili Türkçe olan ve bölgeye çalışmak veya yatırım yapmak için gelen kişileri temsil etmektedir. Bölgede yaygın olan kanaate göre Kürt vatandaşlar dışlanmakta, üretim ve benzeri alanlardan bekledikleri çıktıları alamamaktadırlar. Yapılan gözlemlerde ise kalkınamama, işsizlik, yoksulluk ve eğitimden tam olarak istifade edememe sorunu sadece bir kesimi değil toplumun tamamını olumsuz etkilemektedir.

Ankete katılan cevaplayıcıların %67,3'ünün hanedeki nüfus sayısı 6 kişi ve daha az sayıdadır. Bu sayıdan yola çıkarak cevaplayıcıların %14,8'inin anne baba ve dört çocuktan oluşan bir aile yapıları olduğu anlaşılmaktadır. Cevaplayıcıların %17,4'ü ise iki çocuk sahibi ailelerdir. Ankete katılanlar arasında en dikkat çekici oran hanedeki nüfus sayısı 10 kişi ve üzeri olan ailelere ait orandır. Cevaplayıcıların %7,8'inin hanesinde 10 kişi üzeri bir nüfus vardır. Kalabalık aileler tarım toplumu için birer güç vesilesi iken tarım toplumundan çıkış ile birlikte yoksulluk ve diğer dezavantajların tetikleyicisi olmaktadır. Diğer taraftan kalabalık aileler genel olarak eğitim imkânlarından tam istifade edemeyen çocuk varlığını da ortaya koymaktadır.

7.2.3. Mülkiyet ve Konuta Dair Bulgular

Ankete katılanlardan %40,5'inin ev kendisine aittir. %27'si ise evde kiracıdır. Cevaplayıcıların %15,6'sının ise oturduğu ev bir yakınına veya akrabasına aittir. %15,3'ü ise evde ailesiyle birlikte yaşadığını beyan etmiştir. Bu verilerden yola çıkılarak evde kiracı olarak oturanlar ve bir yakınına/akrabasına ait konutlarda oturanlar için maddi duruma bağlı olarak sosyal dışlanma ortaya çıkabilecektir.

Tablo 4: Yaşanılan Konutun Mülkiyet Durumu

Mülkiyet Durumu	Sayı	Yüzde
Ev kendime ait	156	40,5
Ev aileme ait ve beraber yaşıyoruz	59	15,0
Evde kiracıyım	104	27,0
Ev yakınım / akrabama ait	60	15,6
Diğer	6	1,6
Toplam	385	100,0

Ankete katılanlar arasında tuvaleti evin dışında olan hane sayısı %24,4 dir. Tüm cevaplayıcılar arasında sadece iki hanede elektrik bağlantısı yok iken, 18 hanede ise su bağlantısı yoktur. Elektrik ve su bağlantısının olmaması ilgili hanede yaşayanların temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadığı sonucunu doğurmaktadır. Tuvaletin evin dışında olması ise bölgede kırsal alandaki genel durumu izah etmektedir. Gelir seviyesi yükseldikçe tuvaletin evin dışında olma ihtimali sifıra yaklaşmaktadır. Tuvaleti evin dışında olan kişilerin gelir seviyesi olarak alt gelir seviyesinde olduğu sonucunu çıkartmak mümkün

olacaktır.. Anket cevaplayıcılarının 28,6'sında internet bağlantısı vardır. Anket yapılan Mardin il merkezi ve yakın yerleşim birimleri hem kentsel hem de kırsal yerleşim olduğu göz önüne alındığında hanedeki %28,6 internet bağlantısı azımsanmayacak seviyededir. Anket yapılan hanelerin %67,8 de soba ısınma aracı iken, %30,1 ise kalorifer sistemi olan evlerde yaşamlarına devam etmektedirler. %1,1 ise güneş enerjisi, toprak ocak vb. ile ısınmaktadır.

Tablo 5: Konutun Sahip Olduğu İmkanlar

Evin Sahip Olduğu İmkanlar	Evet (%)	Hayır (%)
Tuvalet evin içinde mi?	75,6	24,4
Evde elektrik bağlantısı var mı?	99,5	0,5
Evde su bağlantısı var mı?	95,3	4,7
Evde internet bağlantısı var mı?	28,6	71,4
Ev soba ile ısınıyor mu?	67,8	32,2
Evde kalorifer sistemi var mı?	30,1	69,9

7.2.4. Çalışma Hayatına Dair Bulgular

Ankete katılan cevaplayıcılardan %49,6'sı hayatının herhangi bir döneminde sigortalı bir işte çalışmıştır. Katılımcıların %40,5'i ise bugüne kadar sigortalı bir işte çalışmamış iken katılımcıların %9,9'u ise bugüne kadar herhangi bir iş aramamış olan gruptur. Sigortalı bir işte çalışmış/çalışıyor olmanın ekonomik olduğu kadar sosyal katkıları da vardır. Çalışıyor olmak bireylere ekonomik olarak katkı sunarken aile bireyleri için ise sosyo-kültürel bazı faaliyetlerden yararlanabilme ve en önemlisi de eğitim imkanlarına erişebilmeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca çalışan kişi açısından da sigortalı bir iş sahibi olmanın getirdiği sorumluluk ve yükümlülükler vardır. Genel olarak güvenceli bir işte çalışan kişi yasaklanmış toplumsal olaylara katılmayacak ve toplum tarafından dışlanma sonucunu doğuracak olayların içerisinde yer almayarak daha sorumlu bir birey olarak hareket edecektir. Son üç aydır bir işte çalışanların oranı %45,7 olup hayatının her hangi bir döneminde sigortalı olarak çalışmış olan gruba göre daha düşük bir orandır.

Tablo 6: Ankete Katılanların Çalışma Hayatına İlişkin Durumları

Sigortalı bir işte çalıştınız mı?		
	Sayı	Yüzde
Evet	191	49,6
Hayır	156	40,5
Hiç iş aramadım	38	9,9
Son 3 aydır bir işte çalışıyor musunuz?		
Evet	176	45,7
Hayır	209	54,3
Çalışılan iş geçici mi sürekli mi?		
Herhangi bir işte çalışmayanlar	209	54,3
Sürekli	104	27,0
Geçici	72	18,7
Hanede başka çalışan var mı?		
Evet	160	41,6
Hayır	225	58,4

Ankete katılanların %27'si süreklilik arz eden işlerde çalışmakta iken %18,7'si ise geçici işlerde çalıştığını beyan etmiştir. Cevaplayıcıların %54,3'ü ise herhangi bir işte çalışmamaktadır. İşyerinde çalışıyor olmak kadar önemli bir kavram da işin süreklilik arz etmesidir. Geçici işler genelde dönemsel ve mevsimsel özellik göstermektedir. Geçici işlerin

ayrıca enformel/eğreti istihdam şeklinde ortaya çıkma ihtimali de yüksektir. Anket cevaplayıcıları arasında yer alan Geçici Köy Korucularının (GKK) tamamı geçici olarak çalışmaktadır ve grubun yaptığı işin geçiciliği ilgili mevzuatta öngörülmektedir (Karataşoğlu ve Akpınar, 2011).

Anket cevaplayıcılarının %41,6'sı hanede cevaplayıcılardan bağımsız çalışan en az bir kişi olduğunu, %58,4'ü ise hanede başka bir çalışanın bulunmadığını beyan etmektedir.

7.2.5. Hanehalkı Gelirine Dair Bulgular

Ankete katılanların %71,2'si maaş/ücret ile geçinirken, %13'ü ise engelli ve engelli yakını kapsamında evde bakım ödeneği ve engelli maaşı alan kişiler olduğu görülmüştür. %11,2'si ise cevaplayıcıların dağılımına paralel olarak dul ve yetim aylığı ile geçimini devam ettirmeye çalışan grubu oluşturmaktadır. Cevaplayıcıların %2,4'ü ise kamusal sosyal yardımlarla geçinmeye çalışılmaktadır. Bu grup mutlak yoksulluk kapsamına alınma durumu olan kişileri kapsamaktadır. Bu tablodan yola çıkarak bu grupların aldığı maaş/ücret ve diğer gelirleri dikkate alınarak sosyal politika argümanları ile gelir desteği, eğitim desteği, konut desteği ve diğer destekler ile düşük gelir seviyesindeki GSS.0 ve GSS.1 gruplarına katkı sunulması gerekmektedir.

Tablo 7: Ankete Katılanların Hanelerine Giren Gelirler

Gelir Kaynağı	Sayı	Yüzde
Maaş/ Ücret	274	71,2
Sos. Yard. Vakf. Alınan Yardım	6	1,6
Evde bakım ödeneği	50	13,0
Yaşlılık maaşı	2	,5
Dul-yetim aylığı	43	11,2
Sosyal hizmetlerden alınan yardım	3	,8
Diğer gelirler	7	1,8
Toplam	385	100,0

7.2.6. Sosyal Yardım İhtiyacına Dair Bulgular

Sosyal yardımlaşma alanına dair sonuçlar incelendiğinde; ankete katılanların %71,2'sinin bugüne kadar maddi bir sosyal yardıma ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Cevaplayıcıların %36,6'sı ise bugüne kadar sosyal yardım kuruluşlarına müracaat etmiş, cevaplayıcıların %63,4'ü ise bugüne kadar herhangi bir sosyal yardım kuruluşlarına müracaat etmemiştir.

Tablo 7: Sosyal Yardıma İhtiyaç ve Müracaat Durumu

	Sayı	Yüzde
Bugüne Kadar Sosyal Yardıma İhtiyacınız Hiç Oldu mu?		
Evet	274	71,2
Hayır	111	28,8
Bugüne Kadar Sosyal Yardım Müracaatı Hiç Yaptınız mı?		
Evet	141	36,6
Hayır	244	63,4

Görüldüğü üzere katılımcıların önemli bir kısmı ihtiyacı olduğu halde herhangi bir sosyal yardım kuruluşuna müracaat etmemiştir. Bunun sebebi olarak yol ve yöntem bilinmemesi, sosyal yardım kuruluşları hakkındaki ön yargılar, öğrenilmiş çaresizlikler veya aile/akraba gibi etkenler ile başka bir kuruma ihtiyaç hissetmeme olabilecektir. Bu üzerinde önemle durulması gereken bir konu olup ihtiyaç sahiplerine müracaat etmesini beklemeden hizmet sunmayı sağlayacak önleyici sosyal yardım sisteminin geliştirilmesi ve neden müracaat edilmediğinin tespit edilerek çözüm yolları geliştirilmesinin yolları aranmalıdır.

7.2.7. Gelir Gruplarına Göre Sosyal Dışlanma Düzeylerine Dair Bulgular

7.2.7.1. Farklı Gelir Gruplarının Genel Sosyal Dışlanmışlık Düzeyleri

Gelir seviyesi ile sosyal dışlanma arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; araştırma sonucunda cevaplayıcıların sadece %0,8'i en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalırken, %73,8'i ise orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. %25,5'i ise en alt düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. En alt düzeydeki sosyal dışlanmayı sosyal dışlanmanın yokluğu şeklinde yorumlamak daha doğru ve isabetli olacaktır.

GSS.0 gelir grubu anketin katılımcıları arasında en düşük gelir seviyesine ve en fazla dezavantaja sahip olan gruptur. Bu kapsamda bu grubun sosyal dışlanmışlık düzeyi yoksulluk ve sosyal dışlanma ilişkisi açısından çok önemlidir.

Tablo 8. Gelir Düzeyi ile Genel Sosyal Dışlanma İlişkisi

Gelir Grupları	GENEL SOSYAL DIŞLANMA			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (Hanede kişi başı gelir miktarı 357 TL ve altında olanlar)	1 0,4%	231 92,4%	18 7,2%	250 100,0%
GSS.1 (Kişi başı geliri 358-1.071 TL arasında olanlar)	2 2,7%	49 65,3%	24 32,0%	75 100,0%
GSS.2 (Kişi başı geliri 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	0 ,0%	4 13,3%	26 86,7%	30 100,0%
GSS.3 (Kişi başı geliri 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	0 ,0%	0 ,0%	30 100,0%	30 100,0%
Toplam	3 0,8%	284 73,8%	98 25,5%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $P(0,000) < \alpha(0,05)$ χ^2 (Pearson Chi-Square): 197,5 df (Ki -kare Tablo): 6

Bu kapsamda; GSS.0 gelir grubunun %0,4'ü en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. GSS.0 gelir grubunun %92,4'ü orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. GSS.0 gelir grubunun %7,2'si ise kendi gayreti ve çevrenin desteği ile sosyal dışlanmadan kurtulabilmiştir. GSS.1 gelir grubu da GSS.0 gelir grubu gibi sosyal dışlanmaya maruz kalma ihtimali yüksek olan bir gruptur. Hatta bazı istatistiksel verilerde GSS.1 gelir grubu GSS.0 gelir grubundan daha dezavantajlı çıkabilmektedir. Bunun nedeni araştırıldığında yasal olarak GSS.0 gelir grubuna alınan ve sağlık primlerinin tamamı devlet tarafından ödenen Geçici Köy Korucuları (Eğreti istihdamdır, geçicidir ve fakat aylık düzenli gelirleri vardır), Engelliler ve Engelli Yakınları (Toplumsal açıdan büyük bir dezavantajları vardır fakat aylık düzenli evde bakım ücreti ve engelli aylığı almaktadırlar) ve Dul ve Yetim Aylığı alanlar (Toplumsal açıdan ciddi bir çöküntü içinde olan ve kaybettiklerinin geride bıraktıkları ile hayatta kalmaya çalışan bu grup tüm dezavantajlara rağmen düzenli olarak aylık cüzi bir maaş ile geçinmeye çalıştıkları için bu grubun tüm gruplardan farklı bir yöntem ve program ile toplumsal hayata adapte edilmeleri gerekmektedir) kısmen GSS.0 grubundaki diğer kişilerden ve GSS.1 gelir grubundakilerden bu maddi avantajlar ile ayrıldıkları tespit edilmiştir. GSS.1 gelir grubuna dahil kişilerden %2,7'si en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmakta iken, %65,3'ü ise orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. GSS.1 gelir grubunun %32'si ise sosyal dışlanmaya maruz kalmamıştır. GSS.2 gelir grubundakilerden hiç birisi en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmamıştır. GSS.2 gelir grubundakilerden %13,3'ü orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmış iken,

GSS.2 gelir grubundakilerden %86,7'si herhangi bir sosyal dışlanmaya maruz kalmamıştır. GSS.3 gelir grubu ise cevaplayıcılar içerisinde en üst gelir seviyesine sahip ve genelde sosyal statüleri yüksek olan işveren konumundaki kişilerdir. Bu gelir grubuna dahil olan hiç bir kişi en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmamıştır. GSS.3 gelir grubuna dahil kişilerden hiç birisi orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmamıştır. GSS.3 gelir grubundakilerin %100'ü en alt düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmışlardır. Dolayısıyla GSS.3 gelir grubuna dahil olanların hiç birisi genel sosyal dışlanmışlığı temsil eden (8 sosyal yaşam alanının tamamında) göstergelere göre sosyal dışlanmamıştır.

Yukarıdaki veriler ışığında gelir seviyesi arttıkça sosyal dışlanmanın azaldığı hatta ortadan kalktığı gözlenmiştir. Bu tablodaki verilerin yorumlanması neticesinde "Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma" arasında istatistiksel bir ilişki vardır ve Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma arasındaki ilişki ters yönlü bir ilişkidir. Saha çalışması neticesinde hanedeki kişi başına düşen gelir miktarı arttıkça sosyal dışlanma azalmakta, gelir miktarı azaldıkça sosyal dışlanma artmaktadır.

7.2.7.2. Gelir Seviyelerine Göre Alt Yaşam Alanlarına Dair Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Bu bölümde gelir seviyelerine göre genel sosyal dışlanmayı oluşturan alt yaşam alanlarında dışlanma düzeylerine göre ayrıntılı yorumlamalar yapılacaktır.

Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanına Dair Sosyal Dışlanmışlık Düzeyleri

Bu sosyal yaşam alanına dair göstergeler genel olarak değerlendirilecek olursa; katılımcıların %2,9'u en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmıştır. Cevaplayıcıların %38,7'si bu yaşam alanına dair orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalırken, %58,4'ü ise bu yaşam alanından herhangi bir şekilde dışlanmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 9: Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanına Dair Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Gelir Grupları	Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanı			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (Hanedeki kişi başı gelir miktarı 357 TL ve altında olanlar)	9 3,6%	130 52,0%	111 44,4%	250 100,0%
GSS.1 (kişi başı gelir 358-1.071 TL arasında olanlar)	2 2,7%	19 25,3%	54 72,0%	75 100,0%
GSS.2 (kişi başı gelir 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	0 ,0%	0 ,0%	30 100,0%	30 100,0%
GSS.3 (kişi başı gelir 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	0 ,0%	0 ,0%	30 100,0%	30 100,0%
Toplam	11 2,9%	149 38,7%	225 58,4%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $p < \alpha$ $\chi^2: 68,840$ $df: 6$ (ki kare hesap > ki kare tablo) H_0 reddedilir

GSS.0 gelir grubunda bulunanların %3,6'sı en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmışlardır. Bu gruba dahil olanlardan %52'si orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmışlarken, %44,4'ü ise bu yaşam alanında herhangi bir sosyal dışlanmaya maruz kalmamıştır. GSS.1 gelir grubunda bulunanların %2,7'si bu yaşam alanına dair en üst seviyede sosyal dışlanmaya maruz kalırlarken, %25,3'ü ise orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu gelir grubunun %72'si ise bu yaşam alanından herhangi bir şekilde dışlanmadığını değerlendirmektedir. GSS.2 gelir grubunda bulunanlardan hiç birisi sağlık ve sosyal güvenlik yaşam alanında en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmamaktadır.

Bununla birlikte bu gelir grubundakilerden yine hiç birisi bu yaşam alanıyla alakalı orta düzeyde de sosyal dışlanma yaşamadıklarını belirtmişlerdir. GSS.2 gelir grubundan hiç kimse sağlık ve sosyal güvenlik yaşam alanından dışlanma yaşamamaktadır. GSS.3 gelir grubundakilerin hiç birisi ne en üst düzeyde sosyal dışlanma, ne de orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmamışlardır. Bu gelir grubundan kimse sağlık ve sosyal güvenlik yaşam alanından dışlanmadığını belirtmiştir.

Yukarıda yapılan değerlendirmelere genel olarak bakacak olursak; Sağlık ve sosyal güvenlik alanı genel olarak hastane, ilaç, hastalık, ameliyat ve sosyal güvence üzerinden sosyal dışlanmışlığı ortaya çıkartmaya çalışan bir alt yaşam alanıdır. Bu yaşam alanında son 10 yılda yaşanan dönüşüm ve değişim tüm gelir gruplarına ve özellikle alt gelir gruplarına çok ciddi bir fayda sunmuştur. Özellikle GSS.0 ve GSS.1 gelir seviyesinde bulunan kişilerden çok azının bu yaşam alanıyla alakalı en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalması sosyal devlet argümanlarının bu yaşam alanı için işlerliğini ortaya koymaktadır. Bu gelir grupları için orta düzeydeki sosyal dışlanma oranları ise bu grupların iş ve çalışma hayatından uzak olmalarına rağmen çok korkutucu seviyelerde değildir. Bu gelir gruplarının bu yaşam alanındaki %38,7'lik orta düzeyde sosyal dışlanmışlıklarının giderilmesinin en önemli aracı eğreti istihdamla ve enformel çalışma anlayışıyla mücadele ve kayıt dışı istihdamı azaltmak olacaktır. Bölgede son dönemlerde yaşanan istihdam artışı yeni sektörlerin yatırımlarıyla ilişkili olduğu kadar mevcut işçilerden kayıt dışı olanların kayıt altına alınıp işverenin kamusal imkânlardan yararlanma düşüncesinin olduğu da değerlendirilmektedir. Bu yaşam alanına dair ortaya çıkan sosyal dışlanmayla mücadelede istihdam artışı ve eğitim yoluyla kalifiye eleman yetiştirmek en önemli araçtır.

Sağlık ve sosyal güvenlik alanı ile gelir seviyesi arasında ciddi bir ilişki var olup bu ilişkinin yönünü belirleyen ise bulunulan gelir grubu ve sahip olunan sosyal güvencedir. Gelir seviyesi arttıkça ve sosyal güvenceye sahip olununca bu yaşam alanındaki sosyal dışlanma azalacaktır.

Eğitim İmkânlarından Yararlanma Alanına Dair Sosyal Dışlanmışlık Düzeyleri

Gelir seviyesi ile eğitim imkânlarından yararlanma arasındaki ilişkiye genel olarak bakacak olursak; Cevaplayıcıların %3,9'u eğitim imkânlarından yararlanma alt yaşam alanında en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. %73'ü ise bu yaşam alanında orta düzeyde sosyal dışlanma yaşamaktadır. Cevaplayıcıların %23,1'i ise bu alt yaşam alanında her hangi bir sosyal dışlanmayla karşılaşmamaktadır.

GSS.0 gelir grubunda bulunanların %4,8'i eğitim imkânlarından yararlanma alt yaşam alanından en üst düzeyde dışlanmaktadır. Bu grubun %86,4'ü ise bu yaşam alanından orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. GSS.0 gelir grubunun %8,8'i ise bu yaşam alanında en alt düzeyde sosyal dışlanmaktadır. GSS.0 gelir grubunun %8,8'i bu yaşam alanından hiç bir şekilde dışlanmamaktadır. GSS.1 gelir grubunda bulunanların %4'ü eğitim imkânlarından yararlanma alt yaşam alanından en üst düzeyde dışlanmakta iken, %70,7'si ise bu yaşam alanından orta düzeyde dışlanmakta, %25,3'ü ise bu yaşam alanında dışlanma yaşamamaktadır. GSS.2 gelir grubunda bulunanlardan hiç bir kimse eğitim imkânlarından yararlanma alt yaşam alanından en üst düzeyde dışlanmamaktadır. GSS.2 gelir grubunda bulunanlardan %23,3'ü bu yaşam alanından orta düzeyde dışlanırken, yine bu gelir grubunun % 76,7'si ise bu yaşam alanından her hangi bir şekilde dışlanmamaktadır. GSS.3 gelir grubundakilerden hiç kimse eğitim imkânlarından yararlanma alt yaşam alanından en üst düzeyde dışlanmamaktadır. Bu gelir grubunun %16,7'si bu yaşam alanından orta

düzeyde dışlanırken %83,3'lük kesim ise bu yaşam alanından her hangi bir şekilde dışlanmamaktadır.

Tablo 10: Eğitim İmkânlarından Yararlanma Alanına Dair Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Gelir Grupları	Eğitim İmkânlarından Yararlanma ve Eğitime Katılım Alanı			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (kişi başı gelir miktarı 357 TL ve altında olanlar)	12 4,8%	216 86,4%	22 8,8%	250 100,0%
GSS.1 (Kişi başı gelir 358-1.071 TL arasında olanlar)	3 4,0%	53 70,7%	19 25,3%	75 100,0%
GSS.2 (Kişi başı gelir 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	0 ,0%	7 23,3%	23 76,7%	30 100,0%
GSS.3 (Kişi başı gelir 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	0 ,0%	5 16,7%	25 83,3%	30 100,0%
Toplam	15 3,9%	281 73,0%	89 23,1%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $p < \alpha$ $\chi^2: 138,9$ $df: 6$ (ki kare hesap > ki kare tablo) H_0 reddedilir.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde “Gelir Seviyesi ile Eğitim İmkânlarından Yararlanma” alanına dair sosyal dışlanma düzeyleri arasında güçlü bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki ters yönlü olup gelir seviyesi arttıkça eğitim imkânlarından yararlanma ve sosyal dışlanma azalmaktadır.

İkamet Koşulları Alanına Dair Sosyal Dışlanma Göstergeleri

Tablo 11 genel olarak incelendiğinde cevaplayıcıların %12,5'i ikamet koşulları alanından en üst düzeyde dışlanmakta, %51,4'ü bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanmakta ve geriye kalan %36,1'i ise bu alt yaşam alanından dışlanmamaktadır.

GSS.0 gelir grubunda olanların %14,4'ü ikamet koşulları alt yaşam alanından en üst düzeyde dışlanmaktadır. Bu grubun %64,8'i ise bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanmaktadır. Bu yaşam alanından hiç dışlanmayanların oranı ise %20,8 dir. GSS.1 gelir grubundakilerin %16'sı ikamet koşulları alanında sosyal dışlanmaya en üst düzeyde maruz kalmaktadır. Bu grubun %44'ü ise bu alt yaşam alanında orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmakta, %40'ı ise bu alt yaşam alanında herhangi bir sosyal dışlanmaya maruz kalmamaktadır. GSS.2 gelir grubundakilerden hiç bir kimse ikamet koşulları alanında en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmamaktadır. Bu gelir grubundakilerden sadece %10'u bu alt yaşam alanında orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. GSS.2 gelir grubunun %90'ı bu ikamet koşulları yaşam alanından her hangi bir şekilde dışlanmamaktadır. GSS.3 gelir grubundakilerden hiç bir kişi ikamet koşulları alt yaşam alanında ne en üst düzeyde sosyal dışlanmaya ne de orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmamaktadır. Bu gelir grubu hanede kişi başına düşen gelir miktarı olarak 2.173 TL ve üzerinde geliri olanlar olduğundan maddi boyutu ön plana çıkan bu alanda her hangi bir sosyal dışlanmayla karşılaşmamaktadırlar.

Tablo 11: İkamet Koşulları Alanında Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Gelir Grupları	İkamet Koşulları Alanı			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (Hanedeki kişi başı geliri 357 TL ve altında olanlar)	36 14,4%	162 64,8%	52 20,8%	250 100,0%
GSS.1 (kişi başı gelir 358-1.071 TL arasında olanlar)	12 16,0%	33 44,0%	30 40,0%	75 100,0%
GSS.2 (kişi başı gelir 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	0 ,0%	3 10,0%	27 90,0%	30 100,0%
GSS.3 (kişi başı gelir 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	0 ,0%	0 ,0%	30 100,0%	30 100,0%
Toplam	48 12,5%	198 51,4%	139 36,1%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $p < \alpha$ $\chi^2: 118,5$ $df: 6$ (ki kare hesap > ki kare tablo) H_0 reddedilir

Tablolar genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuca bakacak olursak; İkamet koşulları alt yaşam alanında var olan sosyal dışlanma doğrudan kişilerin gelir seviyeleriyle alakalı olup, gelir miktarıyla ters yönlü bir ilişki içerisindedir. Kişilerin gelir seviyeleri arttıkça bu alt yaşam alanındaki sosyal dışlanmadan kurtulacaklardır.

Siyasal Katılım Alanına Dair Sosyal Dışlanma Göstergeleri

Siyasal dışlanma, vatandaşlık haklarını, özellikle de hukuki ve siyasi hakları tam olarak kullanamama ve siyasal yaşama katılmanın doğrudan ya da dolaylı olarak engellenmesi durumudur. Sosyal yaşamda yaşanan dışlanmanın etkisi kamusal alanda geniş kesimlerin politik yaşamdan uzaklaşma, hatta giderek politika karşıtı bir tutum içerisine girmeleri şeklinde gözlenmektedir. Sosyal dışlanmanın ölçümünde yaşanan güçlükler siyasal alanda yaşanan dışlanmayı ölçmek hususunda da kendisini güçlü bir şekilde hissettirmektedir.

Gelir seviyesi genel sosyal dışlanma ile anlamlı ve doğrusal bir ilişki içerisindeyken siyasal katılım alanı ile anlamlı bir istatistiksel ilişki kurulamamıştır. Sonuç olarak "Siyasal Katılım Alanında Yaşanan Sosyal Dışlanma ile Gelir Seviyesinin İstatistiksel Açından Anlamlı Bir İlişkisi tespit edilememiştir". Tabloya bakıldığında anlamlı bir ilişki olmasa da GKK, GSS.2 ve GSS.3 grubundakilerin bu alt yaşam alanında ne kadar fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları görülebilecektir. GKK kendi ifadeleri ile devletin yanında yer alan bir grup, GSS.2 kamu/özel üst düzey görevliler ve GSS.3 ise iş adamları ve yatırım sahipleridir.

Tablo 12: Siyasal Katılım Alanına Dair Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Gelir Grupları	Siyasal Katılım Alanı			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (kişi başı gelir miktarı 357 TL ve altında olanlar)	14 5,6%	146 58,4%	90 36,0%	250 100,0%
GSS.1 (Kişi başı gelir 358-1.071 TL arasındakiler)	3 4,0%	37 49,3%	35 46,7%	75 100,0%
GSS.2 (Kişi başı gelir 1.072-2.172 TL arasındakiler)	3 10,0%	17 56,7%	10 33,3%	30 100,0%

GSS.3 (Kişi başı gelir 2.173 TL ve üzeri)	2 6,7%	15 50,0%	13 43,3%	30 100,0%
Toplam	22 5,7%	215 55,8%	148 38,4%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $p(0,603) > \alpha(0,05)$ olduğu için ve $\chi^2: 4,550$ $df: 6$

Genel olarak saha çalışmasına katılanların %5,7'si bu alanda en üst düzeyde dışlanmaya maruz kalmakta, %55,8'i bu alanda orta düzeyde dışlanmakta ve geriye kalan %34,8'i ise siyasal katılım alanında dışlanma yaşamadığını düşünmektedir.

Siyasal katılım alanında saha çalışması kapsamında sorulan sorulara gelir seviyesinden bağımsız olarak cevap verildiği ve siyasal katılım alanının gelirden bağımsız olarak şekillendiği gözlemlenmektedir. Bölgede var olan devlet-örgüt çatışmasında insanlar kendilerine göre politik bir duruş sergilemektedir ve bu politik duruş gelirden bağımsızdır ve genel olarak mağduriyet temeline oturtulmaktadır. GKK devlet yanında yer aldığını ifade ederken saha çalışması kapsamındaki diğer gelir grupları içerisindeki bazı kişiler ise farklı siyasal oluşumların içerisinde bulunmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi özelinde yaşanan sosyal ve siyasal sorunlar bu bölgede yaşayan insanları ideolojik kamplara ayırmanın yanında siyasal arenada bölgedeki hakim söylemden farklılık gösteren kendine yakın siyasal görüşler için aktif siyaset yapmayı da engellemektedir. Bunun yanında kamusal alanda yaşanan engelleyici ve yasaklayıcı bazı politikalar ise belli grupların şiddete başvurarak kendilerini ifade etmelerine yol açmıştır. Bu durum hak ve özgürlükleri siyasal zeminin dışında dile getirilen birer araç haline sokmuştur. Bunun sonucunda ise belli bir siyasal görüş etrafında kümelenen ayrılıkçı ve bölücü unsurlar kendilerinden başkasına hayat hakkı tanımadığı kendileri gibi düşünmeyen kişilerin toplumsal açıdan ötekileştirildiği bir siyasal sistemi inşa etmiştir.

Mardin il merkezinde, ilçelerinde ve özellikle kırsal alanda bulunan köylerde bile belli bir siyasal görüş dışında siyasi faaliyete katılmak ve aktif rol üstlenmek beraberinde ciddi riskleri getirmektedir. 1990 ve sonraki dönemlerde ayrılıkçı ve yıkıcı unsurların toplumsal alanda neden olduğu tahribat nedeniyle kamusal alanda ortaya çıkan baskıcı uygulamalar nedeniyle yerel unsurları öne çıkartıcı söylemler ve politika uygulamaları kendini ifade fırsatı bulamamıştır. Bir dönem yerel unsurların öne çıkartıldığı, bölgede yaşanan sorunları dile getirmek için ifade edilmeye çalışılan siyasal söylemlerin kamusal alanda baskı altına alınması yıllar sonra bölgede yerel unsurların güçlenmesi ile tam tersi bir hal almıştır. Bu kapsamda bakıldığında bölgede siyasal katılım alt yaşam alanı ile gelir seviyesi arasındaki ilişki çok zayıftır. Hatta bölgede bazı zamanlarda yatırım sahibi, işveren konumundaki üst gelir grupları kendi mahiyetinde çalışan işçi kadar siyasal arenada boy gösterememekte ve siyasal faaliyetlere katılamamaktadır. Bunun nedeni üst gelir grubundaki kişilerin ve kamu/özel üst düzey görevlilerin bölgede siyasal alanda fark ettikleri tahammülsüzlük ve sahip olunan ön yargılardır.

Kültürel Sportif ve Sanatsal Alana Dair Sosyal Dışlanma Göstergeleri

Bu alt yaşam alanında ortaya çıkan dışlanma bireylerin toplumda katılabildikleri normal faaliyetlerin sayısını azaltmakla birlikte, maddi ve manevi destek alamamaları ise yaşadıkları dışlanmanın şiddetini arttırmaktadır. Bu alt yaşam alanı toplumsal adaptasyonu hızlandırmakta ve toplumsal aidiyeti arttırmaktadır.

Tablo 13: Kültürel Sportif ve Sanatsal Alan Dair Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Gelir Grupları	Kültürel Sportif ve Sanatsal Alan			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (kişi başı geliri 357 TL ve altında olanlar)	84 33,6%	163 65,2%	3 1,2%	250 100,0%
GSS.1 (kişi başı gelir 358-1.071 TL arasında olanlar)	28 37,3%	36 48,0%	11 14,7%	75 100,0%
GSS.2 (Kişi başı gelir 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	0 ,0%	12 40,0%	18 60,0%	30 100,0%
GSS.3 (Kişi başı gelir 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	0 ,0%	11 36,7%	19 63,3%	30 100,0%
Toplam	112 29,1%	222 57,7%	51 13,2%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $p < \alpha$ $\chi^2: 162,4$ $df: 6$ (ki kare hesap > ki kare tablo) H_0 reddedilir

Tablo incelendiğinde gelir grupları ile kültürel ve sportif alandan dışlanma değişkeni arasında güçlü bir istatistiksel ilişkinin varlığı gözlenmektedir. Mardin ilinde yapılan saha çalışmasında genel olarak cevaplayıcıların %29,1'i gibi yüksek bir oranı kültürel, sportif ve sanatsal alandan en üst düzeyde dışlanmakta, %57,7'si bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanmakta iken %13,2 gibi düşük bir oran bu alt yaşam alanından her hangi bir şekilde dışlanmamaktadır.

Bu çalışma kapsamında yapılan saha çalışmasının sonuçları incelendiğinde; GSS.0 gelir grubundakilerin %33,6'sı kültürel, sportif ve sanatsal alandan en üst derecede dışlanmaktadır. Bu gelir grubundakilerden %65,2'si bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanırken, sadece %1,2'si bu alt yaşam alanında herhangi bir dışlanmaya maruz kalmamaktadır. GSS.1 gelir grubundakiler açısından bakıldığında; Bu alt yaşam alanı bakımından en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalan gruplardan birisi de GSS.1 gelir grubudur. Bu grubun bu alt yaşam alanından en üst düzeyde dışlanma oranı %37,3, orta düzeyde dışlanma oranı %48 dir. Bu gelir grubunun %14,7'si ise kültürel, sportif ve sanatsal alt yaşam alanından dışlanmamaktadır. GSS.2 gelir grubundakilerin sadece %40'ı kültürel, sportif ve sanatsal alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanmaktadır. GSS.3 gelir grubundakilerin ise sadece %36,7'si kültürel, sportif ve sanatsal alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanmaktadır.

Tüm bu sonuçlara bakıldığında bu yaşam alanı kadar geniş bir sosyal dışlanma ağı ören başka bir alan yoktur. Bölgede kültürel ve sanatsal faaliyet olmakla birlikte bu faaliyetlere katılım son derece azdır. Sinema ve tiyatro gibi faaliyetlerin yapılacağı sahne sayısı ve o sahnelerin niteliği ise yetersizdir. Bu alanda tüm gelir grupları için bir dışlanma söz konusudur. Fakat bu dışlanmanın derecesi yine gelir seviyesiyle yakın ilişki içerisinde olup gelir seviyesi azaldıkça kültürel, sportif ve sanatsal alt yaşam alanındaki sosyal dışlanmanın derecesi ve oranı artmaktadır. Kültürel ve sanatsal faaliyetler gelir seviyesi ve onun paralelinde eğitim seviyesindeki artışa bağlı olarak artış gösterecektir.

Sosyal Yaşam Alanına Dair Sosyal Dışlanmışlık Düzeyleri

Sosyal yaşam alanı, aile-akraba-arkadaş ilişkileri ve bunların maddi manevi desteğini içeren bir alt yaşam alanıdır. Sosyal yaşam alanında ortaya çıkan dışlanma oranları dini-millî

ve örfi geleneklere bağlılığa göre ve sosyo-kültürel yapıya göre şekillenmekte olup bu yaşam alanının özü dayanışma ve yardımlaşmadır.

Tablo 14: Gelir Gruplarının Sosyal Yaşam Alanına Dair Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Gelir Grubu	Sosyal Yaşam Alanı			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (kişi başı geliri 357 TL ve altında olanlar)	4 1,6%	75 30,0%	171 68,4%	250 100,0%
GSS.1 (kişi başı gelir 358-1.071 TL arasında olanlar)	3 4,0%	15 20,0%	57 76,0%	75 100,0%
GSS.2 (kişi başı gelir 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	0 ,0%	3 10,0%	27 90,0%	30 100,0%
GSS.3 (kişi başı gelir 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	0 ,0%	1 3,3%	29 96,7%	30 100,0%
Toplam	7 1,8%	94 24,4%	284 73,8%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $p(0,004) < \alpha(0,05)$ $\chi^2: 19,158$ $df: 6$ (ki kare hesap > ki kare tablo) H_0 reddedilir.

Genel olarak bakıldığında “Sosyal Yaşam Alt Yaşam Alanından” en üst düzeyde dışlananların oranı %1,8, orta düzeyde dışlananların oranı %24,4 ve bu alt yaşam alanından hiç dışlanmayanların(en alt düzeyde sosyal dışlanma) oranı ise %73,8’dir. Bu göstergelere bakılacak olursa; Sosyal yaşam alanının tüm gruplar için en az dışlanmaya maruz kalınan alt yaşam alanı olduğu gözlenmektedir. Bu durumun sebebi olarak sosyal yaşam alanı dediğimiz faaliyetlerin gelir ile ilişkili fakat maddi imkân olmasa da yapılabilecek aktiviteler olmalarıdır. Maddi imkân bu yaşam alanında sadece aktivite sıklığını arttırabilecektir. Bu yaşam alanı değerlendirilirken kişilerin sahip oldukları sosyal statü ve yakın/uzak çevreyle kurdukları ilişkinin yönü ve derecesine bakmak değerlendirmeyi kolaylaştıracaktır.

Gelir gruplarına göre değerlendirme yapılacak olursa; GSS.0 gelir grubuna dahil olanların %1,6’sı sosyal yaşam alanı dediğimiz çevre ve akrabalarla ilişkiler alt yaşam alanından en üst düzeyde dışlanmaktadır. Bu gelir grubunun %30’u bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanırken geriye kalan büyük çoğunluk ise (%68,4) bu alt yaşam alanında sosyal dışlanma yaşamadıklarını belirtmişlerdir. GSS.1 gelir grubundakilerin %4’ü sosyal yaşam alanından en üst düzeyde dışlanmakta, %20’si ise bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanmaktadır. Bu gelir seviyesinde olanların büyük bir kısmını temsil eden %76’sı ise bu yaşam alanından en alt düzeyde dışlanmakta yani bu alt yaşam alanı açısından sosyal dışlanmaya maruz kalmamaktadır. GSS.2 gelir seviyesinde olanlar için sosyal yaşam alt alanındaki sosyal dışlanmanın görünümü ise şu şekildedir. Bu gelir seviyesine sahip olanlardan hiç bir kimse bu yaşam alanı için en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmamaktadır. Bu gelir seviyesinde bulunanlardan sadece %10’u bu yaşam alanından orta düzeyde dışlanırken geriye kalan %90’ı ise sosyal yaşam alanı dediğimiz yakın/uzak çevreyle ve akrabalar ile kurulan ve geliştirilen irtibatı temsil eden “Sosyal Yaşam Alanından” hiç bir şekilde dışlanmadığını düşünmektedir. GSS.3 gelir seviyesine sahip kişiler içerisinde hiç bir kişi sosyal yaşam alanında en üst düzeyde sosyal dışlanma hissetmezken, bu grubun sadece %3,3’ü bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlandığını değerlendirmektedir. Bu gelir seviyesine sahip kişilerin %96,7’si ise bu yaşam alanında hiç bir şekilde sosyal dışlanmaya maruz kalmamaktadır.

Gelir seviyesi ile sosyal yaşam alanındaki dışlanma göstergeleri arasında doğrusal bir ilişki mevcut olup bu alt yaşam alanındaki faaliyetlerin sıklık ve derecesi açısından gelir seviyesi ile yakından irtibatı vardır.

Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Alanına Dair Sosyal Dışlanmışlık Düzeyleri

Tabloda var olan “Gelir Seviyesi ile Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Alanına Dair Sosyal Dışlanma Göstergeleri” birbirleriyle istatistiksel açıdan ilişkili ve irtibatlıdır. Bu veriler doğrultusunda tablo yorumlanacak olursa; cevaplayıcıların %7,3’ü sağlıklı ve yeterli beslenme alanından en üst düzeyde dışlandığını düşünmekte, %56,1’ise bu alt yaşam alanında orta düzeyde dışlanmaya maruz kalmakta ve geriye kalan %36,6’sı ise bu alt yaşam alanında herhangi bir şekilde dışlanmaya maruz kalmamaktadır.:-

GSS.0 gelir grubundakilerin %7,6’sı sağlıklı ve yeterli beslenme alanında en üst düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu gelir seviyesindekilerin %72’si ise bu alt yaşam alanında orta düzeyde sosyal dışlanma yaşamakta ve geriye kalan %20,4 gibi düşük bir oran ise bu alt yaşam alanında sosyal dışlanma yaşamamaktadır. GSS.1 gelir grubundakilerden %12 gibi büyük bir oranının böyle hayatsal bir yaşam alanından en üst düzeyde dışlanıyor olması dikkat çekicidir. Bu grup GSS.0 gelir grubuna dahil olamayan ve kısmen geçimini temin edebilme ihtimali olan veya SGK kapsamında bir yerlerde çalışan kalabalık aile yapılarıdır. Fakat bu grubun bir dezavantajı ise hanedeki kişi başına düşen gelir belirlenen ölçütü aştığı için periyodik sosyal yardımlardan yararlanamamakta olmasıdır. Bu gelir grubunun bu alt yaşam alanındaki orta düzeydeki dışlanma oranı %46,7’dir. GSS.2 gelir grubuna dahil olanların sadece %3,3’ü bu yaşamsal alanda orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmıştır. Bu alan doğrudan gelir seviyesi ile ilişkili olduğundan dolayı GSS.2 gelir grubundakilerin bu yaşamsal alanda (%96,7) oranında dışlanmaya maruz kalmamış olmaları gelir seviyesinden kaynaklanmaktadır. GSS.3 gelir grubu gibi aylık hanedeki her kişi başına düşen gelir miktarı 2.173 TL ve üzerinde olan bir grubun bu yaşamsal alanda dışlanmamış olması beklenmektedir. Sonuç itibariyle gelir ile sağlıklı ve yeterli beslenme alanına dair sosyal dışlanmışlık arasında ters yönlü ve çok şiddetli bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu gelir grubuna dahil hiç bir kişi sağlıklı ve yeterli beslenme alanında hiç bir şekilde dışlanmaya maruz kalmamaktadır.

Tablo 15: Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Alanına Dair Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Gelir Grubu	Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Alanı			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (kişi başı gelir miktarı 357 TL ve altında olanlar)	19 7,6%	180 72,0%	51 20,4%	250 100,0%
GSS.1 (kişi başı gelir 358-1.071 TL arasında olanlar)	9 12,0%	35 46,7%	31 41,3%	75 100,0%
GSS.2 (kişi başı gelir 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	0 ,0%	1 3,3%	29 96,7%	30 100,0%
GSS.3 (kişi başı gelir 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	0 ,0%	0 ,0%	30 100,0%	30 100,0%
Toplam	28 7,3%	216 56,1%	141 36,6%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $p < \alpha$ $\chi^2: 131,7$ $df: 6$ (ki kare hesap > ki kare tablo) H_0 reddedilir.

Gelir seviyesi ile Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Alanından Sosyal Dışlanma Göstergeleri arasında ters yönlü ciddi ve çok güçlü bir ilişki vardır. Gelir seviyesi azaldıkça

bu hayati alandaki sosyal dışlanmışlık düzeyi ve oranı artmaktadır. Gelir seviyesindeki artışlar ise kişilerin zorunlu tüketim harcamalarına ayırmaları gereken miktarı arttıracaktır. Gelir seviyesindeki iyileşmelerin en hızlı karşılık bulacağı alan sağlıklı ve yeterli beslenme alanındaki dışlanmaların azalması olacaktır.

Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanına Dair Sosyal Dışlanmışlık Düzeyleri

Beslenme dışı zorunlu tüketim alanı içine giyim, ulaşım ve yakıt-elektrik-su-telefon giderleri girmektedir. Bu alanı oluşturan giderler beslenme alanındaki giderlerin temininden sonra sağlıklı bir şekilde yaşamak için gereken asgari giderlerdir. Bu alanda yaşanacak bir dışlanma yaşam kalitesini doğrudan etkileyecektir.

Tablo 16: Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanına Dair Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Gelir Grubu	Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanı			Toplam
	En Üst Düzeyde Sosyal Dışlanma	Orta Düzeyde Sosyal Dışlanma	En Alt Düzeyde Sosyal Dışlanma	
GSS.0 (kişi başı gelir miktarı 357 TL ve altında olanlar)	27 10,8%	168 67,2%	55 22,0%	250 100,0%
GSS.1 (Kişi başı gelir 358-1.071 TL arasında olanlar)	14 18,7%	29 38,7%	32 42,7%	75 100,0%
GSS.2 (Kişi başı gelir 1.072-2.172 TL arasında olanlar)	0 ,0%	2 6,7%	28 93,3%	30 100,0%
GSS.3 (Kişi başı gelir 2.173 TL ve üzerinde olanlar)	0 ,0%	0 ,0%	30 100,0%	30 100,0%
Toplam	41 10,6%	199 51,7%	145 37,7%	385 100,0%

$\alpha: 0,05$ $p < \alpha$ $\chi^2: 124,7$ $df: 6$ (ki kare hesap > ki kare tablo) H_0 reddedilir

Tablo genel olarak değerlendirildiğinde; Mardin ilinde Saha çalışmasına katılan cevaplayıcıların bu alt yaşam alanına dair değerlendirmeleri neticesinde; %10,6'sı beslenme dışı zorunlu tüketim alanından en üst düzeyde dışlanmakta, %51,7'si bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanmakta ve geriye kalan %37,7 lik kesim ise bu alt yaşam alanında her hangi bir şekilde dışlanmaya maruz kalmadığı görülmektedir.

Beslenme dışı zorunlu tüketim alanındaki dışlanma düzeyleri gelir seviyelerine göre incelenecek olursa; GSS.0 gelir grubundakilerin %10,8'i beslenme dışı zorunlu tüketim alanından en üst düzeyde dışlanmakta, %67,2'si bu alt yaşam alanından orta düzeyde dışlanmakta ve %22'si ise bu alt yaşam alanından dışlanmamaktadır. GSS.1 gelir grubundakilerin %18,7'si beslenme dışı zorunlu tüketim alanında en yüksek düzeyde sosyal dışlanma yaşamakta, %38,7'si bu alt yaşam alanında orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmakta ve geriye kalan %42,7'si ise bu alt yaşam alanında her hangi bir dışlanma yaşamamıştır. GSS.2 gelir grubundakilerin sadece %6,7'si beslenme dışı zorunlu tüketim alanında orta düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. GSS.3 gelir grubuna dahil olanların hiç birisi maddi olanak ve gelir seviyesiyle bu kadar yakından ilintili olan beslenme dışı zorunlu tüketim alanında sosyal dışlanma yaşamadıklarını belirtmektedirler.

Görüleceği üzere beslenme dışı zorunlu tüketim alanı ile gelir seviyesi yakından ilişki içerisindedirler. Gelir seviyesindeki artış önce hayati öneme haiz zorunlu tüketim alanındaki dışlanmayı azaltacak olup daha sonrasında ise beslenme dışı zorunlu tüketim alanındaki sosyal dışlanma göstergelerini aşağılara doğru çekecektir. Bu saha çalışmasında dikkat çeken husus dul ve yetim aylığı ile geçinmek zorunda olan ailelerin içinde bulunduğu durumdur.

GSS.0-A grubunda bulunan bu kesim sosyal konumları itibariyle desteğe muhtaç kişilerdir. Bu grupta bulunanların iş ve çalışma hayatına dahil olmaları hem sosyal hem de çevresel açıdan çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Dul ve yetim maaşı alanlar, GKK ve GSS.0-D grubunda bulunanlara hem zorunlu hayati ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hem de beslenme dışı zorunlu tüketim harcamalarına yapacak kadar bir imkânın sağlanması zaruri görünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Üretim süreçlerine katılmama, kendini içinde bulunduğu topluma tam olarak ait hissedememe ve kişinin toplum hayatında var olmasını temin edici imkanlara sahip olamamanın karşılığı olan sosyal dışlanma ve sosyal dışlanmayı tetikleyen unsurlar tüm dünyanın ortak sorunudur. Bu sorun tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’yi de yakından ilgilendirmektedir. Türkiye’nin uluslararası veriler açısından sahip olduğu dezavantajlı görünümünün yanında bölgesel düzeyde var olan eşitsizlikler açısından da ciddi bir sorunla karşı karşıyadır. Ülke düzeyinde son sıralarda yer alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi sosyal dışlanma sorununun en çok yaşandığı bölgedir.

Bu çalışma kapsamında sadece bu bölgeyi temsilen Mardin ilinde gelir seviyesi ile sosyal dışlanma ilişkisi üzerinde durulmuştur. Yapılan saha çalışması sonucunda da; gelir seviyesi ile sosyal dışlanma arasında istatistiksel açıdan ve sosyal göstergeler bakımından (siyasal katılım alanı hariç) güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Siyasal katılım alt yaşam alanında gelir seviyesi değişkeni ile siyasal alt yaşam alanında ortaya çıkacak dışlanma değişkeni arasında istatistiksel bir ilişkinin kurulamadığı, siyasal katılım alt yaşam alanında ortaya çıkan durumun Güneydoğu Anadolu bölgesine has siyasi ve sosyal nedenlerinin olduğu ve bu nedenlerin varlığı devam ettikçe siyasal katılım alanının her zaman için dışlanmaya açık olduğu söylenebilir. Gelir seviyesi ile sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin ters yönlü bir ilişki olduğu ve (siyasal katılım alanı hariç) gelir seviyesi yükseldikçe tüm alt yaşam alanlarında sosyal dışlanmanın azaldığı görülmektedir. Ters durumlarında ise gelir seviyesi azaldıkça dışlanmanın oransal olarak arttığı ve şiddetlendiği görülmektedir. Fakat dışlanmanın sadece gelire bağlı olmadığı gelir dışı bazı toplumsal parametrelerin de bu süreci tetiklediğini söylemek gerekir.

Genel sosyal dışlanmayı oluşturan sekiz yaşam alanında en az dışlanma yaşanan alanın “Sosyal Yaşam Alanı” olduğu, en fazla dışlanmanın ise “Kültürel, Sportif ve Sanatsal Alanda” yaşandığı, “Sosyal Yaşam Alanında” dışlanmanın az görülmesinin nedeninin bu alanda var olan aktivitelerin gelir seviyesinden bağımsız olarak da yapılabileceği gerçeğidir. “Kültürel, Sportif ve Sanatsal Alanda” çok yoğun bir dışlanma yaşanmasının sebebinin, TRC3 bölgesinde bu sektöre ait faaliyetlerin yapılmasına olanak sağlayacak tesislerin sayıca ve niteliksel açıdan yetersizliği ile ilişkili olduğu, GSS.2 ve GSS.3 gibi yüksek gelir düzeyine sahip kişilerin bile “kültürel, sportif ve sanatsal yaşam alanında önemli bir oranda dışlandığı ortaya çıkmaktadır.

Bu göstergeler bölgede ne kadar yüksek gelir elde etseniz bile bazı alanlarda dışlanmaya maruz kalabileceğinizi göstermektedir. Bu alanda yapılacak yenileştirme ve yeni yatırım faaliyetlerinin bu dışlanmayı azaltacağı, “Siyasal Katılım Alanında” ortaya çıkan ve istatistiksel açıdan değişkenler (gelir seviyesi ve siyasal katılım alanında ortaya çıkan dışlanma göstergeleri) arasında ilişki kurmayı engelleyen ki kare analizi ve olasılık testi sonucuna göre; bölgede gelir seviyesinden bağımsız ve gelir seviyesiyle tam olarak ilişki kurulamayacak şekilde bir siyasal alanın olduğu söylenebilir. Bu alanda faaliyet göstermek

konusunda gelir seviyesi düşük olan grupların bazen daha avantajlı ve istekli olduğu görülmektedir. Bu alanda ülke düzeyinde bir bilinç artışına ve normalleşmeye ihtiyaç olduğu gerçeği aşikardır.

“Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Alanında” ortaya çıkan üst ve orta düzeyde dışlanma rakamının çok dikkatli bir şekilde takip edilmesi ve bu alt yaşam alanındaki göstergelerin sağlıklı ve sorunsuz bir toplum için hayati öneme haiz olduğu, bu alt yaşam alanındaki dışlanma oranlarının düzeltilmesi için acilen önleyici sosyal yardım mekanizmalarının ve yerel sosyal politikaların devreye sokulması gerektiği, gelir seviyesinde yaşanacak bir düzelmelerin öncelikli olarak hayati öneme haiz “Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Alanındaki” dışlanmaları azaltacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak; sosyal sorunların ve dışlanmışlık görünümünün ortadan kaldırılması ancak o yöreye uygun tasarlanmış, analizleri yapılmış ve merkezi hükümetten gerekli desteği almış yerel sosyal politika uygulamaları ile gerçekleşecektir. Sağlam bir zeminde kurgulanmış farklı yerel sosyal politika uygulamaları var olan sorunları azaltıcı etkisinin yanında yeni sosyal sorunların çıkmasını da engelleyerek sosyal içermeyi de sağlayacaktır. Sosyal sorunların araştırılması yöntemiyle elde edilen veriler uzun dönemli strateji planlarına dönüştürülmelidir. Kısa vadede ise uygulama planlarına aktarılacak suretiyle anlık müdahalelere de zemin hazırlanmalıdır. Sosyal politikanın özünde, toplumsal dışlanmışlığa neden olan gelire bağımlı veya gelirden bağımsız tüm sosyal sorunlar ile hiç bir boşluk bırakmadan top yekün mücadele anlayışı bulunmaktadır. Bu çerçevede yeni bir bakış açısıyla, yeni bir sosyal politika vizyonuyla yerel unsurların daha etkin olduğu bölgesel/yerel sosyal politika uygulamalarıyla sosyal dışlanmaya neden olan gelirden yoksunluk ve diğer sosyal dışlanma nedenlerinin azalması veya tamamen ortadan kalkması sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Adaman, Fikret ve Çağlar Keyder (2007) *Türkiye'nin Büyük Kentlerinin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, **TES-İŞ Dergisi**, Haziran 2007, s. 83-90, http://www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf, (Erişim Tarihi: 13.04.2014).
- ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) (2012) **Bakanlık Bilgi Notu**, www.aspb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 18.01.2014).
- Avrupa Komisyonu (2011) *Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2011-2012*, Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna ve Konsey'e Sunulan Bildirim, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_strateji_ve_sonular_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 24.02.2014).
- Berman, Yitzhak ve David Phillips (2000) *Indicators of Social Quality and Social Exclusion at National and Community Level*, **Social Indicators Research**, June 2000, Volume 50, Issue 3, p. 329-350.
- BKK (Bakanlar Kurulu Kararı) (2005) **8873 sayılı BKK**, www.tbmm.gov.tr, (Erişim Tarihi: 01.05.2014).
- Bölükbaşı, Betül (2008) **Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, Özlem (2002) *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, s.83-104.

- Casas, Pena Roman, Mia Latta (2004) *Working Poor in the European Union*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.
- ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) (2013), **Bakanlık Bilgi Notu**, www.cs.gb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 15.12.2013).
- De Haan, Arjan (2000) *Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation*, **Studies in Social and Political Thought**, Volume: 2, No: 2, p. 22-40.
- Engin, Yusuf (2010) **Sendikacılık-Sivil Toplum ve Yeni Duruşlar**, Öz İplik-İş Sendikası Eğitim Yayınları, Ankara.
- EUSPC (European Union Social Protection Committee) (2001) **Report On Indications In The Field Of Poverty And Social Exclusion**, Brussels, 2001:3.
- GAPBKİ (2010) **Gap İdaresi Bölgesel İstatistikler Bilgi Notu**, www.gap.gov.tr, (Erişim Tarihi: 28.04.2014).
- Gönüllü, Müzeyyen (1996) *Dış Göç*, **PA. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 1, s. 92-106.
- Heikkinen, Minna (2000) *Social Networks of the Marginal Young: A Study Of Young People's Social Exclusion In Finland*, **Journal Of Youth Studies**, Vol. 3, No: 4, p. 389-406.
- Kalkınma Bakanlığı (2010) **Yıllık Bilgi Notu**, www.kalkinma.gov.tr, (Erişim Tarihi: 21.01.2014).
- Kalkınma Bakanlığı (2013) **SOSES Tanıtım Kitabı**, www.sodes.gov.tr/DocObjects.
- Karataşoğlu, Soner ve M. Akpınar (2011) *GKK Sistemi Üzerine Bir Saha Çalışması*, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz-2011, Cilt: 10 Sayı: 38, s. 367-396.
- Koray, Meryem (2012) **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2012a-2012b) **Yıllık Bilgi Notu/Halk Eğitim Faaliyetleri**, www.meb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 10.04.2014).
- Mutluer, Mustafa (2003), **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Özgökçeler, Serhat ve D. Bıçkı (2010) *Özürlülerin Sosyal Dışlanma Boyutları: Bursa ve Çanakkale Örneklerinden Yansıyanlar*, **Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu**, <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/ozgokcer>, (Erişim Tarihi: 15.04.2012).
- Sapancalı, Faruk (2003) **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Saunders, Peter (2003) *Can Social Exclusion Provide New Framework For Measuring Poverty?*, **SPRC Discussion Paper No. 127 October 2003**, Sydney.
- Seyyar, Ali ve Y. Genç (2010) **Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Pedagojik Çalışma) Sözlüğü**, Sakarya Kitabevi, Sakarya
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) (2014) SGK mevzuatı ve Bilgi Notu, www.sgk.gov.tr
- Sürüel, Tolga (2008) **Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisinin Sosyal Politika Açısından Analizi (İstanbul-Sultanbeyli Örneği)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- SYDGM (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü) (2011) **Yıllık Bilgi Notu**, www.sydgm.gov.tr, (Erişim Tarihi: 01.02.2014).

- SYDGM (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü) (2012) **Yıllık Bilgi Notu**, www.sydgm.gov.tr, (Erişim Tarihi: 03.02.2014).
- SYDGM (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü) (2013) **Yıllık Bilgi Notu**, www.sydgm.gov.tr (Erişim Tarihi: 03.02.2014).
- Şahin, Tijen (2009) **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, Yayımlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TÜİK (2014a) **Hane Halkı İşgücü İstatistikleri**, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 05.04.2014).
- TÜİK (2014b) **Bölgesel İstatistikler**, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 12.05.2014).
- TÜİK (2014c) **Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri**, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 18.05.2014).
- TÜİK (2014d) **Eğitim İstatistikleri**, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 21.05.2014).
- Walker, Alan ve Carol Walker (1997), **Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s**, CPAG Ltd. London.